
Aantrekkelijkheid van deelname door veehouders aan een beoogde Lbv

Analyse voor het ontwerp van de Landelijke beëindigingsregeling veehouderijlocaties (Lbv)

Robert Hoste, Peter van Horne, Alfons Beldman, Ron Bergevoet en Co Daatselaar

---

Aantrekkelijkheid van deelname door veehouders aan een beoogde Lbv

Verkennde analyse voor het ontwerp van de Landelijke beëindigingsregeling veehouderijlocaties (Lbv)

Robert Hoste, Peter van Horne, Alfons Beldman, Ron Bergevoet en Co Daatselaar

Dit onderzoek is uitgevoerd door Wageningen Economic Research en gesubsidieerd door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, in het kader van het Beleidsondersteunend onderzoeksthema 'Economie' (projectnummer BO-43-115-023)

Wageningen Economic Research
Wageningen, september 2021

RAPPORT
2021-046
ISBN 978-94-6395-833-2

Hoste, R., P.L.M. van Horne, A.C.G. Beldman, R.H.M. Bergevoet, C.H.G. Daatselaar, 2021. *Aantrekkelijkheid van deelname door veehouders aan een beoogde Lbv; Verkennende analyse voor het ontwerp van de Landelijke beëindigingsregeling veehouderijlocaties (Lbv)*. Wageningen, Wageningen Economic Research, Rapport 2021-046. 44 blz.; 10 fig.; 11 tab.; 12 ref.

Dit onderzoek is een eerste verkenning voor het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit naar de vraag of een vergoeding van 65% van de forfaitaire vervangingswaarde van stallen plus 100% van de waarde van productierechten mogelijk aantrekkelijk is voor ondernemers in de melkveehouderij, varkenshouderij en pluimveehouderij om hun bedrijf te staken. De regeling lijkt aantrekkelijk voor een deel van de varkensbedrijven en mogelijk voor pachtbedrijven in de melkveehouderij. Vanuit pluimveebedrijven zal er naar verwachting weinig animo zijn in verband de hoge opbrengstprijzen van bedrijven op de vrije markt. Voor de analyse is gebruikgemaakt van inzichten in markt- en inkomensontwikkeling verkregen door literatuuronderzoek en op basis van expertkennis.

This research is a first exploration for the Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality into whether a remuneration of 65% of the replacement value of stables plus 100% of the value of production rights is an attractive option for dairy, pig and poultry farmers to discontinue their activities. The scheme appears to be an attractive option for part of the pig farms and possibly for tenant dairy farms. Poultry farmers aren't expected to be enthusiastic due to the high revenues if sold commercially. For the analysis, use has been made of insights into market and income developments obtained from literature research and from expert knowledge.

Trefwoorden: Lbv, veehouderij, stikstof, beëindiging, varkens, melkvee, pluimvee

Dit rapport is gratis te downloaden op <https://doi.org/10.18174/547665> of op www.wur.nl/economic-research (onder Wageningen Economic Research publicaties).

© 2021 Wageningen Economic Research
Postbus 29703, 2502 LS Den Haag, T 070 335 83 30, E communications.ssg@wur.nl,
www.wur.nl/economic-research. Wageningen Economic Research is onderdeel van Wageningen University & Research.

Dit werk valt onder een Creative Commons Naamsvermelding-Niet Commercieel 4.0 Internationaal-licentie.

© Wageningen Economic Research, onderdeel van Stichting Wageningen Research, 2021
De gebruiker mag het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven en afgeleide werken maken. Materiaal van derden waarvan in het werk gebruik is gemaakt en waarop intellectuele eigendomsrechten berusten, mogen niet zonder voorafgaande toestemming van derden gebruikt worden. De gebruiker dient bij het werk de door de maker of de licentiegever aangegeven naam te vermelden, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat zij daarmee instemmen met het werk van de gebruiker of het gebruik van het werk. De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.

Wageningen Economic Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen Economic Research is ISO 9001:2015 gecertificeerd.

Wageningen Economic Research Rapport 2021-046 | Projectcode 2292100407

Foto omslag: Shutterstock

Inhoud

	Woord vooraf	5
	Samenvatting	6
	S.1 Kernvraag	6
	S.2 Boodschap	6
	S.3 Aanpak	7
	Summary	8
	S.1 Key question	8
	S.2 Message	8
	S.3 Approach	9
1	Verkennde analyse voor het ontwerpen van de Lbv	10
	1.1 Aanleiding en doel	10
	1.2 Toelichting Lbv	11
	1.3 Aanpak en afbakening	12
2	Eerder uitgevoerd onderzoek	13
	2.1 Subsidieregeling sanering varkenshouderijen	13
	2.2 Forfaitaire vervangingswaarde	13
	2.3 Gerichte opkoop	14
3	Kwantitatieve sectorinformatie	15
	3.1 Balanswaarde	15
	3.2 Inkomen op de bedrijven	16
	3.2.1 Inkomen op melkveebedrijven	16
	3.2.2 Inkomen op varkensbedrijven	17
	3.2.3 Inkomen op pluimveebedrijven	18
	3.2.4 Marktsituatie en -perspectief	20
	3.2.5 Samenvatting inkomens en perspectief	22
	3.3 Structuurontwikkeling	23
4	Overwegingen van ondernemers over bedrijfsbeëindiging	24
	4.1 Algemene overwegingen	24
	4.2 Specifieke overwegingen voor melkveehouderij	25
	4.3 Specifieke overwegingen voor varkenshouderij	26
	4.4 Specifieke overwegingen voor pluimveehouderij	28
5	Aantrekkelijkheid van de beëindigingsvergoeding	31
	5.1 Aantrekkelijkheid voor melkveehouders	31
	5.2 Aantrekkelijkheid voor varkenshouders	32
	5.3 Aantrekkelijkheid voor pluimveehouders	32
6	Sectorvergelijking van beëindigingsvergoeding per kg ammoniak	33
7	Conclusies	35
	Literatuur en websites	36
	Bijlage 1 Detailinformatie bedrijven per sector	37
	Bijlage 2 Toelichting sectorvergelijking van de beëindigingsvergoeding per kg ammoniak	40

Woord vooraf

Om de stikstofdepositie op Natura 2000-gebieden te verminderen initieerde het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) de Landelijke beëindigingsregeling veehouderijlocaties. De resultaten van dit onderzoek kunnen beleidsmedewerkers bij LNV helpen bij het verder uitwerken van deze regeling. Vooral de benodigde vergoedingen voor opkoop van stallen en rechten zijn van belang voor doeltreffendheid en doelmatigheid van de regeling. Dit onderzoek werd uitgevoerd in het voorjaar van 2021.

We bedanken Susanne Sütterlin, en Jeroen Weertman, die het stokje van haar overnam, en verder Martin van Rietschoten en Dominique Plu, allen van LNV, voor de opdracht.

Ir. O. (Olaf) Hietbrink
Business Unit Manager Wageningen Economic Research
Wageningen University & Research

Samenvatting

S.1 Kernvraag

Om de stikstofdepositie op Natura 2000-gebieden te verminderen initieerde het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) de Landelijke beëindigingsregeling veehouderijlocaties (Lbv). Voor het ontwerpen van deze regeling heeft LNV gevraagd om verkennend onderzoek uit te voeren dat inzicht geeft in de volgende vraag: **Is een vergoeding van 65% van de boekwaarde van stallen (naast vergoeding van de waarde van de productierechten) aantrekkelijk voor voldoende bedrijven in de verschillende sectoren om hun bedrijf te beëindigen?**

Om deze onderzoeksvraag adequaat te kunnen beantwoorden is deze onderzoeksvraag uitgesplitst in 3 deelvragen:

1. Wat zijn voor veehouders in de melkveehouderij, pluimveehouderij en varkenshouderij overwegingen om binnen afzienbare termijn hun bedrijf te beëindigen?
2. Hoe verhoudt zich de beoogde beëindigingsvergoeding van de stallen in de verschillende sectoren tot de opgekochte hoeveelheid stikstof?
3. In hoeverre zou een beëindigingsvergoeding van 65% van de stalwaarde en 100% van de waarde van de productierechten voor ondernemers in genoemde sectoren aanleiding zijn om hun bedrijf aan te melden voor een regeling mede gebaseerd op deze uitgangspunten?

S.2 Boodschap

Voor een deel van de varkensbedrijven kan een deelname aan een beëindigingsregeling interessant zijn, omdat het toekomstperspectief voor doorsneebedrijven niet heel gunstig is. Voor melkveebedrijven is de aantrekkelijkheid van deelname lastig in te schatten. Bedrijven met grond in eigendom hebben bij bedrijfsbeëindiging de mogelijkheid een deel van de grond te verkopen; een eventuele restschuld is daardoor te compenseren. Een regeling kan voor pachtbedrijven, die geen of weinig grond in eigendom hebben, eerder interessant zijn dan voor eigendomsbedrijven. Bij pluimveebedrijven zal er naar verwachting weinig animo zijn om deel te nemen aan een beëindigingsregeling; goede inkomens en een gunstig marktperspectief maken bestaande bedrijven die willen stoppen aantrekkelijk als extra locatie voor andere pluimveebedrijven. De verschillen tussen ondernemers in binnen de onderzochte sectoren zijn echter groot (tabel S.1)

Het gebrek aan toekomstperspectief is voor veel ondernemers een belangrijke overweging voor deelname aan een beëindigingsregeling in de onderzochte veehouderijsectoren. In vergelijkbare situaties in het verleden speelden daarnaast de schuldsituatie na beëindiging, de tijd om te beslissen en af te bouwen, naast het afscheid nemen van het levenswerk, verder een wezenlijke rol.

De doelmatigheid van de voorgestelde regeling vertoont grote verschillen tussen sectoren. Zo variëren de kosten voor bedrijfsbeëindiging per kg gereduceerde ammoniakemissie sterk tussen de onderzochte (deel)sectoren. Dit hangt samen met de hoogte van de ammoniakemissie per bedrijf, de forfaitaire waarde van de stallen en de waarde van de productierechten. In de pluimveesectoren bestaat met name bij vleeskuikens en leghennen een groot deel van de balanswaarde van bedrijven uit de waarde van de productierechten. Voor andere pluimveehouderijsectoren is de beëindigingsvergoeding per kg gereduceerde ammoniakemissie beperkt.

Tabel S.1 Samenvatting van beoordeling van de aantrekkelijkheid van de voorgestelde Lbv voor veehouders in verschillende sectoren (+/0/-: regeling is vanwege deze factor aantrekkelijk/neutraal/minder aantrekkelijk)

Factor	Melkveeouders	Varkenshouders	Pluimveeouders
Inkomen	0	+	-/--
Marksituatie en perspectief	++	+/++	-/-
Structuurontwikkeling	-	-	-
Overwegingen van ondernemers	0	+	0
Leeftijd in combinatie met het ontbreken van een opvolger	0	+	0
Ontbreken van ontwikkelingsmogelijkheden op de locatie	0	+	+
Uitweg uit laag inkomen en hoge schulden	+	+	-/-

Er zijn grote verschillen tussen bedrijven, ook binnen een sector. Voor een goede afweging tussen doeltreffendheid en doelmatigheid van een beëindigingsregeling is een meer gedetailleerde analyse nodig, waarbij aandacht gegeven wordt aan voorwaarden en vergoedingen in de verschillende sectoren die van invloed zijn op de overweging van ondernemers om deel te nemen aan een beëindigingsregeling.

S.3 Aanpak

Bij de analyse is gebruikgemaakt van inzichten in markt- en inkomensontwikkeling verkregen door literatuuronderzoek en expertkennis.

Dit onderzoek is een eerste oriëntatie die bijdraagt aan de zoektocht naar een doeltreffende en doelmatige regeling waarbij er voldoende deelname is van ondernemers in zowel de melkveehouderij, de varkenshouderij als de pluimveehouderij. Er is geen onderzoek gedaan naar effecten van verschillende niveaus van vergoeding op de economische aantrekkelijkheid voor voldoende ondernemers van een beëindigingsregeling.

Summary

S.1 Key question

The Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality commissioned a study for the design of the *Landelijke beëindigingsregeling veehouderijlocaties* ('National Cessation Scheme for Livestock and Poultry Farm locations') to gain insight into the following question: **Is a compensation of 65% of the book value of a barn (in addition to compensation of the value of the production rights) a sufficiently attractive incentive for enough livestock and poultry farmers to close down their farms?**

In order to answer this question adequately, it has been split into 3 sub-questions:

1. What are considerations for farmers in the dairy farming, poultry farming and pig farming sectors to close down their farm within the foreseeable future?
2. How does the intended cessation fee for closing down barns in the various sectors relate to the amount of nitrogen purchased?
3. To what extent would a cessation fee of 65% of the value of a farmer's barns and 100% of the value of a farm's production rights give farmers in these sectors an incentive to apply for a scheme that is partially based on these principles?

S.2 Message

Participation in a cessation scheme may be interesting for some pig farmers, as the future prospects of the average pig farm are not very favourable. It is difficult to estimate whether it is attractive for dairy farmers to participate in the scheme. Farmers who own land can sell part of this after their farm has been closed down, thus compensating for any remaining debt. A scheme may be more interesting for farmers who lease their land, or own little or no land, than for farmers who are landowners. It is expected that there will be little enthusiasm among poultry farmers to participate in a cessation scheme; good incomes and favourable market prospects make existing farms that want to close down attractive as expansion opportunities for other poultry farms. However, there are considerable differences between farmers within the various sectors that were the subject of the study.

The lack of future prospects is an important consideration for many farmers with respect to participation in a cessation scheme in the livestock and poultry sectors under scrutiny. In similar situations in the past, factors such as the debt situation following termination, the time to take a decision and to close down the farm, in addition to saying farewell to one's life's work, also played a crucial role.

The effectiveness of the proposed scheme varies widely between sectors. The costs of closing down a farm per kg of reduced ammonia emission vary greatly between the sectors and sub-sectors studied. This is related to the level of ammonia emissions per farm, the value of the barns and the value of the production rights. In the poultry sector, the value of production rights accounts for a large percentage of the balance sheet value of farms, particularly on broiler and laying hen farms. With regard to other poultry sectors, the termination cost per kg of reduced ammonia emission is limited.

Tabel S.1 Summary of assessment of attractiveness of the proposed Lbv for livestock farmers in different sectors (+/0/-: scheme is attractive/neutral/less attractive because of this factor)

Factor	Dairy farmers	Pig producers	Poultry producers
Income	0	+	-/--
Marketsituation and perspective	++	+/++	-/-
Structure development	-	-	-
Entrepreneurs' considerations	0	+	0
Age in combination with lack of a successor	0	+	0
Lack of development potential on the farm location'	0	+	+
Way out of low income and high debt	+	+	-/-

There are substantial differences between farms, also within the same sector. A more detailed analysis is needed to arrive at a proper assessment of the effectiveness and efficiency of a termination arrangement, in which conditions and compensation in the various sectors that influence farmers' decisions to participate in a cessation scheme are taken into account.

S.3 Approach

The analysis made use of insights into market and income developments obtained from literature research and expert knowledge.

This research comprises an initial study that contributes to the search for an effective and efficient scheme in which a sufficient number of dairy, pig and poultry farmers would be willing to participate. No research has been conducted into the effects of different levels of compensation on the economic attractiveness of a cessation scheme for sufficient number of farmers.

---

1 Verkennende analyse voor het ontwerpen van de Lbv

1.1 Aanleiding en doel

Het krimpen van het aantal bedrijven en dieren in de verschillende veehouderijsectoren kan bijdragen aan een vermindering van de N-depositie op natuurgebieden. Om het aantal veehouderijbedrijven en daarmee de N-depositie te verminderen, ontwerpt het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) momenteel de Landelijke beëindigingsregeling veehouderijlocaties (Lbv). Aan deze regeling kunnen ondernemers uit de melkveehouderij, pluimveehouderij en varkenshouderij vrijwillig deelnemen. Als vergoedingssystematiek wordt een vergelijkbare aanpak overwogen als in de Subsidieregeling sanering varkenshouderijen (Srv). In deze Srv werd een vergoeding gegeven van 65% van de leeftijdgerelateerde forfaitaire waarde van de stal (balanswaarde). Daarnaast was er een 100% vergoeding van de marktwaarde van de productierechten. Het ministerie van LNV heeft Wageningen Economic Research gevraagd inzicht te geven in de aantrekkelijkheid van een beëindigingsregeling voor melkvee-, pluimvee- en varkenshouders bij een vergoedingssystematiek die vergelijkbaar is aan de systematiek zoals toegepast bij de Srv.

De te beantwoorden vraag in deze notitie luidt:

Is een vergoeding van 65% van de boekwaarde van stallen (naast vergoeding van de waarde van de productierechten) voldoende aantrekkelijk voor voldoende bedrijven in de verschillende sectoren om hun bedrijf te beëindigen?

Om deze onderzoeksvraag adequaat te kunnen beantwoorden is deze onderzoeksvraag uitgesplitst:

1. Wat zijn voor veehouders in de melkveehouderij, pluimveehouderij en varkenshouderij overwegingen om binnen afzienbare termijn hun bedrijf te beëindigen?
2. Hoe verhoudt zich de beoogde beëindigingsvergoeding van de stallen in de verschillende sectoren tot de opgekochte hoeveelheid stikstof?
3. In hoeverre zou een beëindigingsvergoeding van 65% van de stalwaarde en 100% van de waarde van de productierechten voor ondernemers in genoemde sectoren aanleiding zijn om hun bedrijf aan te melden voor de regeling?

1.2 Toelichting Lbv

Een toelichting op de beoogde regeling is als volgt door de minister van LNV verwoord, in haar brief aan de Tweede Kamer (2020).

Toelichting beoogde Lbv door minister van LNV

De generieke beëindigingsregeling veehouderijen gaat toezien op het verminderen van depositie van stikstof op Natura 2000-gebieden door een subsidie te verlenen voor het definitief en onherroepelijk sluiten van veehouderij-productielocaties. De inzet is dat rangschikking van subsidieaanvragen plaatsvindt op basis van de omvang van de stikstofdepositie op voor stikstof gevoelige Natura 2000-gebieden, vast te stellen met Aerius. De locatie met de hoogste depositie komt daarbij als eerste in aanmerking voor een subsidie. Er wordt geen afstandscriterium tot Natura 2000-gebieden beoogd, de hoogte van de depositie op een Natura 2000-gebied is bepalend voor de positie in de rangschikking, de afstand tot een Natura 2000-gebied is daarmee slechts indirect van belang. Er geldt een ondergrens van depositie (in mol/ha) als drempelwaarde. Dit om te voorkomen dat subsidie wordt verstrekt voor sluiting van een locatie met een (relatief) lage depositie – wat niet kostenefficiënt zou zijn.

Een dergelijke regeling is staatssteun gevoelig en zal door de Europese Commissie (EC) moeten worden goedgekeurd. Op dit moment vinden gesprekken plaats met de EC over de randvoorwaarden voor de regeling om zo de contouren van een dergelijke regeling vast te kunnen stellen, rekening houdend met de staatssteunkaders. In het meest ambitieuze scenario is de regeling er dit jaar, vierde kwartaal, en wordt begin 2021 dan opengesteld. Voor de landelijke beëindigingsregeling is een budget van € 1 miljard gereserveerd.

De precieze uitvoering van de regeling is op het ogenblik van ons onderzoek nog niet bekend. Voor deze notitie zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Er wordt een budget gealloceerd per sector (melkvee/varkens/pluimvee).
- Stallen van alle in de regeling opgenomen diersoorten op de bedrijfslocaties, inclusief alle ruimten die voor de houderij van deze dieren nodig zijn (voerkeuken, mestilo's enz.), dienen te worden gesloopt.
- De woning en andere bedrijfsgebouwen blijven bestaan en de ondernemer kan er blijven wonen.
- De termijn om het bedrijf te beëindigen is voldoende voor ten minste één productieronde, maar ten hoogste één jaar. Dat betekent dat productiedieren (melkkoeien, zeugen en eventueel hennen) mogelijk verkocht worden aan andere veehouders dan wel voortijdig worden afgevoerd naar de slacht. Vergoeding van een eventuele waardevermindering van de dieren door versnelde afvoer is geen onderdeel van de regeling.
- Op productielocatie (stallen) is het bedrijfsmatig houden van dieren niet langer toegestaan, ook niet door een toekomstige koper van de locatie. De subsidieontvanger mag elders dezelfde activiteit (dezelfde diercategorie) niet opnieuw starten (waaronder ook wordt verstaan het huren, leasen of kopen van een bestaande locatie). De subsidieontvanger mag andere productielocaties die hij/zij op het moment van de subsidieaanvraag reeds exploiteerde behouden en ook uitbreiden.
- Grond blijft buiten de regeling (blijft dus in bezit van de ondernemer). Eventuele gebruiksbeperkingen zijn gelimiteerd tot effecten van de volgende twee bullets:
  - Vergunningen voor het houden van in de regeling genoemde dieren dienen doorgehaald te worden.
  - Op de productielocatie (het erf) mag nog een economische activiteit plaatsvinden die overeenkomt met maximaal 15% van de oorspronkelijke stikstofemissie.
- Alle fosfaat- en productierechten van de betreffende locatie worden 100% vergoed tegen actuele marktwaarde en vervolgens doorgehaald; stikstofrechten worden niet vergoed.
- De prijs van productierechten wordt kort voor de openstelling van de regeling vastgesteld op basis van de actuele marktwaarde.
- Voor de stalwaarde en afschrijvingsperiode wordt uitgegaan van de systematiek zoals beschreven in Van Asseldonk et al. (2021) (paragraaf 2.2); dat betekent ook dat er bij pluimveesectoren gedifferentieerd wordt naar verschillende subsectoren met eigen waardering van de stallen.
- Er is geen afzonderlijke sloopvergoeding.
- Bedrijven zijn niet verplicht om volledig te beëindigen (staken) en daarmee fiscaal af te rekenen.
- Er is geen regionale beperking in de toepassing van de Regeling.
- Andere beleidsdoelen (zoals dierenwelzijn) spelen geen rol bij de afwegingen.

1.3 Aanpak en afbakening

De drie onderzoeksvragen worden als volgt geanalyseerd:

1. *Wat zijn voor veehouders in de melkveehouderij, pluimveehouderij en varkenshouderij overwegingen om binnen afzienbare termijn hun bedrijf te beëindigen?*
Hiervoor wordt voor de verschillende onderzochte sectoren eerst inzicht gegeven in (verschillen in) omvang van bedrijven, inkomens en het al of niet beschikbaar zijn van een opvolger. Hiervoor worden gegevens van CBS, het Bedrijveninformatienet van Wageningen Economic Research en Agrimatie gebruikt: zie hoofdstuk 3.
Daarnaast wordt op grond van literatuuronderzoek en expertkennis een overzicht gegeven van een aantal factoren die mogelijk meewegen bij een ondernemer om zijn bedrijf te staken: zie hoofdstuk 4.
2. *Hoe verhoudt zich de beoogde beëindigingsvergoeding van de stallen in de verschillende sectoren tot de opgekochte hoeveelheid stikstof?*
Voor het bepalen van de vervangingswaarde van stallen wordt gebruik gemaakt van gegevens uit literatuur. De resultaten staan in hoofdstuk 3.3 en in bijlage 2 meer specifiek uitgewerkt voor diverse deelsectoren in de pluimveehouderij.
3. *In hoeverre zou een beëindigingsvergoeding van 65% van de stalwaarde en 100% van de waarde van de productierechten voor ondernemers in genoemde sectoren aanleiding zijn om hun bedrijf aan te melden voor de regeling?*
Kwantitatieve informatie van verschillende bedrijven in de onderzochte veehouderijsectoren wordt beoordeeld aan de hand van de redenen voor ondernemers om te stoppen met hun bedrijf. Gegevens van de eerdere hoofdstukken worden met elkaar in verband gebracht.

De analyse heeft betrekking op bedrijven in de volgende sectoren:

- melkveehouderij
- varkenshouderij (zeugen, vleesvarkens) en
- pluimveehouderij (de analyse is uitgevoerd voor de typen bedrijven waar productierechten van toepassing zijn: leghennen, vleeskuikens, kalkoenen, ouderdieren).

Dit rapport is het resultaat van een oriënterend kwalitatief onderzoek. De resultaten van dit onderzoek kunnen aanleiding zijn voor een verdere analyse.

Voor dit onderzoek heeft geen aanvullende dataverzameling plaatsgevonden. Ook hebben geen interviews met belanghebbenden plaatsgevonden. Er is uitgegaan van bestaande gegevens waarbij gebruik gemaakt is van:

- bestaande literatuur
- Bedrijveninformatienet (Wageningen Economic Research)
- Landbouwtelling (Centraal Bureau Statistiek)
- KWIN-Veehouderij
- expertkennis.

---

2 Eerder uitgevoerd onderzoek

Dit onderzoek maakt gebruik van en bouwt voort op eerder uitgevoerd onderzoek. In dit hoofdstuk worden de voor dit onderzoek relevante resultaten uit eerder onderzoek beknopt samengevat. Deze resultaten zijn mede vertrekpunt voor de analyses.

2.1 Subsidieregeling sanering varkenshouderijen

Wageningen Economic Research heeft in 2018 een aantal *ex ante*-scenarioanalyses uitgevoerd naar de aantrekkelijkheid van de Subsidieregeling sanering varkenshouderijen (Srv) en de te verwachten deelname door varkenshouders (Hoste et al., 2018b). Uitgangspunt was dat de belangstelling van varkenshouders om aan de regeling deel te nemen afhankelijk zou zijn van het vergoedingenniveau. Met de volgende factoren waarmee is rekening gehouden: leeftijden van stallen (en daarmee mate van afschrijving), leeftijd van de ondernemer en opvolgsituatie, en verschillen in vermogenspositie. Dergelijke factoren speelden een rol bij de overweging van ondernemers om al of niet deel te nemen aan een beëindigingsregeling, waarbij de hoogte van de vergoeding een doorslaggevende rol kan spelen. Doelstelling bij het ontwerp van de Srv-regeling was dat voldoende varkensproductiecapaciteit werd opgekocht door de vergoedingen in de Srv zodanig te kiezen dat enerzijds voldoende varkenshouders belangstelling hadden voor deelname, en anderzijds er niet meer vergoed werd dan nodig is om deze deelname te bereiken.

Diverse scenario's van vergoedingen werden doorgerekend op de aantrekkelijkheid voor deelname. Belangrijke overweging voor de analyse was de vraag of ondernemers het bedrijf konden stoppen met een overzienbare restschuld.

Geconcludeerd werd dat:

- afhankelijk van de vergoeding van de gecorrigeerde vervangingswaarde en bij de gehanteerde uitgangspunten, het budget (ruim) overtekend zou worden
- de individuele vreemd-vermogenspositie van bedrijven doorslaggevend was in de aantrekkelijkheid van de Regeling. Zie verder: Hoste et al. (2018b).

2.2 Forfaitaire vervangingswaarde

In een andere studie (Van Asseldonk et al., 2021) werd de forfaitaire vervangingswaarde van stallen berekend voor de varkenshouderij, pluimveehouderij en melkveehouderij. Ook werd deze vervangingswaarde berekend voor enkele kleinere deelsectoren in de pluimveehouderij, namelijk vleeskuikenouderdieren, opfok leghennen, opfok vleeskuikenouderdieren en vleeskalkoenen. Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat de oppervlakte van de dierverschillen en de leeftijd ervan bepalend zijn voor de vervangingswaarde. In de berekeningen werden naast de stallen voor het huisvesten van de dieren ook de noodzakelijke en verplichte faciliteiten voor het houden van de betreffende diercategorie meegenomen, zoals voerkeukens, hygiënesluizen of gangpaden. Voor de berekeningen werden de in de KWIN Veehouderij 2020-2021 beschreven faciliteiten evenals de bedragen voor investeringen voor stal en inventaris als basis genomen. Conform de werkwijze bij Srv-regeling werd de afschrijvingstermijn voor stallen vastgesteld op 40 jaar en de restwaarde op 20%.

2.3 Gerichte opkoop

Bergevoet et al. (in voorbereiding) heeft onderzoek gedaan ter voorbereiding voor het instrument Gerichte Opkoop. Doel van het onderzoek was om inzicht te geven in de kosten en baten van een subsidieregeling voor de opkoop van piekbelasters op basis van historische data. Hierbij werden de onder andere de volgende vragen beantwoord:

- Wat is een reële prijs voor een veehouderijbedrijf (rundvee, varkens en pluimvee). Naast de meest voorkomende waarde ook inzicht in de variatie tussen bedrijven.

De belangrijkste conclusies uit dit onderzoek waren:

- Er zijn grote verschillen tussen bedrijfstypen in N-emissie per € mln. balanswaarde. Een gerichte opkoop van varkens en pluimveebedrijven is effectiever dan het opkopen van melkveebedrijven.
- De aanzienlijke verschillen binnen de varkens- en pluimveebedrijven laten ook zien dat het de moeite loont om die bedrijven te selecteren voor opkoop die de hoogste N-emissie per € mln. balanswaarde hebben.
- De totale balanswaarde van melkveebedrijven is ongeveer twee keer zo hoog als bij varkens- en pluimveebedrijven; overigens is de grondwaarde hierbij meegerekend.
- Binnen een bedrijfstype zijn er grote verschillen in de balanswaarde tussen bedrijven. Deze verschillen worden vooral bepaald door de omvang en de waarde van de grond.
- Op melkveebedrijven is grond de belangrijkste balanspost. Op varkensbedrijven zijn dit de bedrijfsgebouwen en op pluimveebedrijven zijn dit productierechten.

Ongeveer de helft van de N-emissie op een melkveebedrijf vindt plaats bij weidegang en bij het aanwenden van mest. Indien bij de gerichte opkoop de grond die verworven wordt een natuurbestemming krijgt, is de hoogste reductie in N-emissie te behalen, omdat er dan ook geen mest meer wordt toegediend. Echter dit gaat gepaard met een reductie van 80% van de grondwaarde. Grond die de mogelijkheid voor landbouwkundig gebruik behoudt, houdt zijn oorspronkelijke waarde.

3 Kwantitatieve sectorinformatie

Dit hoofdstuk schetst de ontwikkelingen en economische situatie in de melkveehouderij, varkenshouderij en pluimveehouderij, en vormt input voor de verdere analyse. Om inzicht te krijgen in deze situatie worden voor de onderzochte sectoren gepresenteerd:

- de balanswaarde van het bedrijf: dit geeft inzicht in de hoeveelheid aanwezig vermogen (zowel eigen als vreemd vermogen) in de bedrijfsgebouwen en eventueel aanwezige grond
- het inkomen per bedrijf
- de verwachte structuurontwikkeling.

3.1 Balanswaarde

In tabel 3.1 is de balanswaarde van bedrijven in de verschillende onderzochte veehouderijsectoren weergegeven. Uit de tabel blijkt:

- Voor melkveebedrijven:
  - bij toenemende bedrijfsgrootte neemt de balanswaarde per dier ook toe;
  - voor melkveebedrijven speelt het onderscheid tussen eigendoms- en pachtbedrijven. De grondwaarde heeft een grote invloed op de balanswaarde. Gemiddeld is ruim 60% van de grond op melkveebedrijven in eigendom. Op (volledig) pachtbedrijven is er geen grond in eigendom en is mede daardoor de vermogenssituatie ook duidelijk anders.
- Voor varkensbedrijven:
  - de relatie tussen bedrijfsomvang en balanswaarde is in deze tabel niet eenvoudig af te leiden, aangezien dit om zowel zeugen- als vleesvarkensbedrijven gaat;
  - kleinere bedrijven zijn echter relatief vaak vleesvarkensbedrijven (zie bijlage 1), en grotere varkensbedrijven zijn gemiddeld moderner dan kleinere bedrijven.

Voor pluimveebedrijven:

- De balanswaarde op legpluimveebedrijven is beduidend hoger dan op vleeskuikenbedrijven.

In bijlage 1 is een uitgebreid overzicht gegeven van bedrijfskenmerken per sector en categorie van bedrijfsomvang.

Tabel 3.1 Gemiddeld aantal dieren per bedrijf, totale balanswaarde per dier en totaal exclusief grond, totale balanswaarde inclusief grond, naar bedrijfstype en omvang (*1.000 SO¹ in 2019)

Bedrijfstype	SO-klasse (x 1.000 € SO)	Aantal dieren per bedrijf	Balanswaarde excl. grond in €/dier	Totale balanswaarde exclusief grond in mln. €/bedrijf	Totale balanswaarde inclusief grond in mln. €/bedrijf
melkvee	<150	26	12.325	0,3	1,4
	150-250	48	13.902	0,7	1,8
	250-500	87	14.793	1,3	3,3
	>500	180	14.626	2,6	6,6
	gemiddeld		102	14.612	1,5
varkens	<250	449	556	0,2	0,7
	250-500	1.176	551	0,6	1,1
	500-1.000	2.038	611	1,2	1,9
	>1.000	5.316	671	3,6	4,8
	gemiddeld		2.642	645	1,7
leghennen	gemiddeld	50.891	48	2,4	3,0
vleeskuikens	gemiddeld	81.082	25	2,1	2,7

Bron: Bedrijveninformatienet.

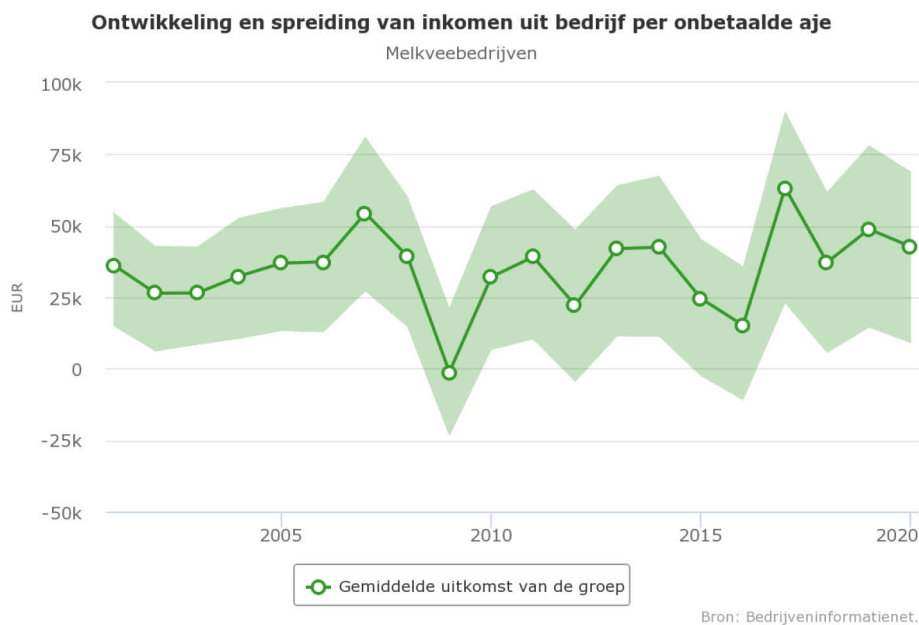
Toelichting aantal dieren: respectievelijk aantal melkkoeien, omgerekende varkens, leghennen en vleeskuikens, per bedrijf.

¹ SO = standaard opbrengst in €.

3.2 Inkomen op de bedrijven

3.2.1 Inkomen op melkveebedrijven

Figuur 3.1 toont de ontwikkeling en spreiding van het inkomen op melkveebedrijven.

Figuur 3.1 Ontwikkeling en spreiding (P20-P80)² van inkomen uit bedrijf per onbetaalde arbeidsjaareenheid³ (oaje) van melkveebedrijven (2001-2020)

Bron: Bedrijveninformatienet.

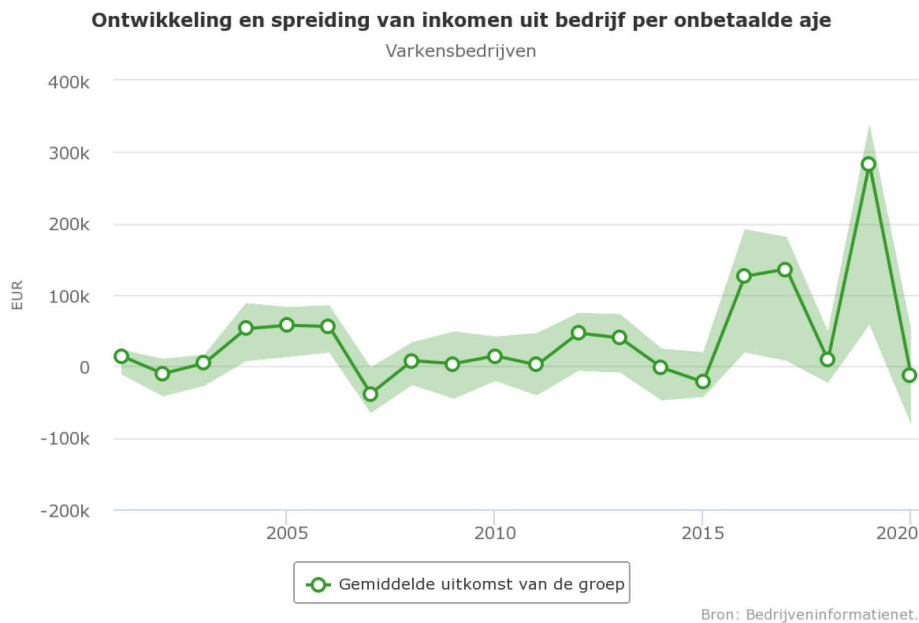
De spreiding in inkomen tussen melkveebedrijven binnen een jaar is groot. Tot 2006 was het gemiddeld inkomen in de melkveehouderij vrij stabiel, vanaf 2007 zijn er grotere schommelingen in de opeenvolgende jaren door fluctuerende melkprijzen. Zo varieert het gemiddelde inkomen per oaje van € 14.600 in 2016 tot iets meer dan € 63.000 in 2017. Verschillen in bedrijfsomvang maar ook verschillen in ondernemerschap, management en vakmanschap zijn verantwoordelijk voor deze verschillen in inkomen per oaje. De schaalvergroting die de afgelopen decennia in de melkveehouderij heeft plaatsgevonden is nauwelijks voldoende gebleken om verminderde opbrengsten of hogere kosten op te vangen.

² De spreiding is zichtbaar gemaakt met de P20 en de P80, ofwel de 20% en de 80%-waarneming; 20% scoort lager dan de ondergrens van het gekleurde vlak en 20% scoort hoger dan de bovengrens ervan.

³ Een arbeidskracht die 2.000 uur of meer werkt, wordt gezien als 1 arbeidsjaareenheid. Een arbeidskracht die minder dan 2.000 uur werkt, wordt naar rato van het aantal gewerkte uren, omgerekend naar arbeidsjaareenheden. Een belangrijk deel van de arbeid op agrarische bedrijven wordt geleverd door de ondernemers en hun gezinsleden. Dit betreft onbetaalde arbeid (ook bij ondernemingen met rechtspersoonlijkheid (bv) worden de uren die door de ondernemer zijn gemaakt, meegerekend als onbetaalde arbeid).

3.2.2 Inkomen op varkensbedrijven

Figuur 3.2 toont de ontwikkeling en spreiding van het inkomen op varkensbedrijven.

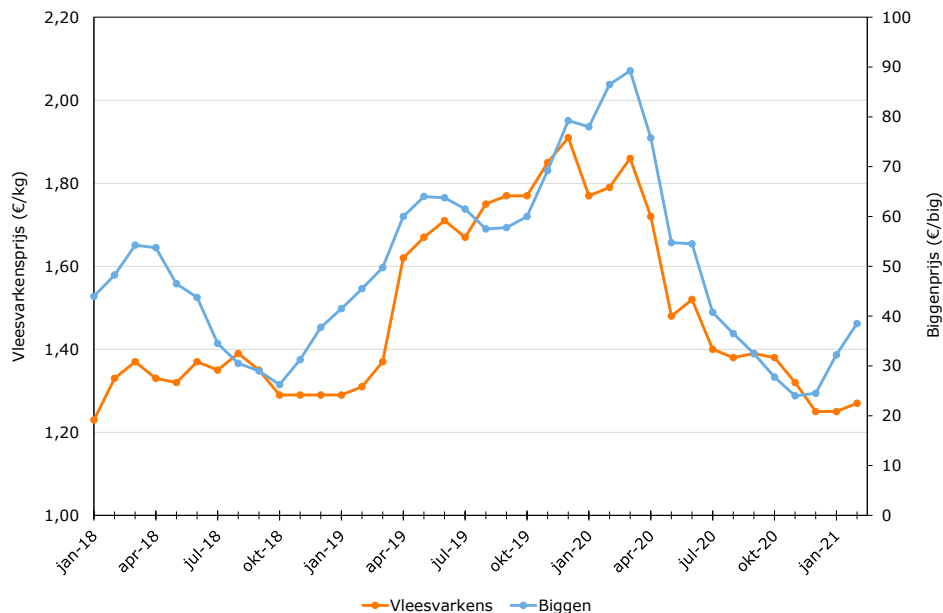

Figuur 3.2 Ontwikkeling en spreiding (P20-P80) van inkomen uit bedrijf per onbetaalde arbeidsjaareenheid (oaje) van varkensbedrijven (2001-2020r)

Bron: Bedrijveninformatienet.

De spreiding in inkomen uit bedrijf in de varkenshouderij is bijzonder groot, zowel van een bedrijf tussen opeenvolgende jaren als ook binnen een jaar tussen de verschillende bedrijven. Werd 2019 gekenmerkt door hele hoge inkomens van gemiddeld € 283.000 per oaje, de (geraamde) inkomens in 2020 zijn uitgekomen op - € 12.000/oaje, waarbij de laagste inkomens onder - € 80.000/oaje en de hoogste boven + € 51.000/oaje liggen. De spreiding hangt deels ook samen met het bedrijfstype, waarbij variatie in de tijd vooral groot is op zeugenbedrijven en gesloten bedrijven, en minder op vleesvarkensbedrijven.

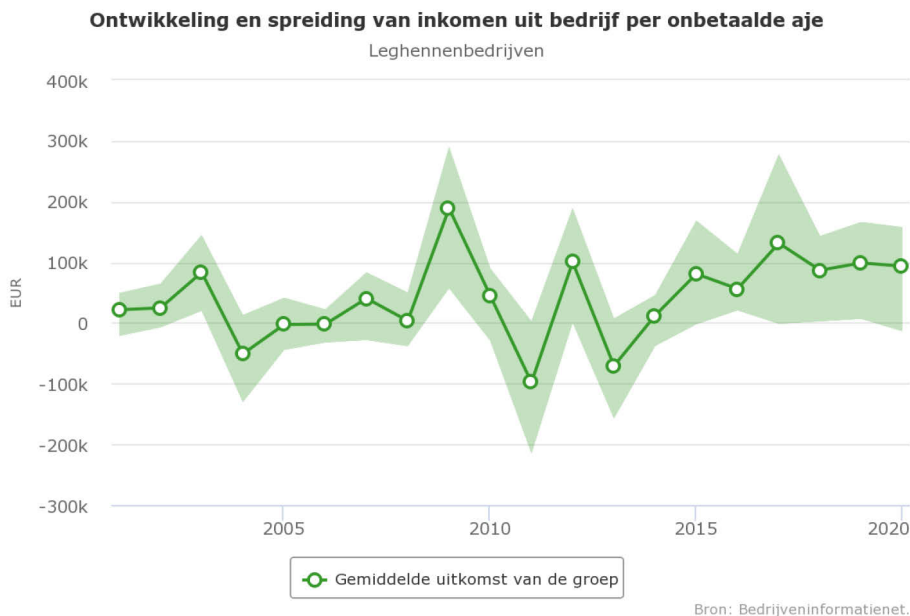
Door grootschalige uitbraken van Afrikaanse varkenspest in China en diverse anderen landen is er wereldwijd een groot tekort aan varkensvlees ontstaan. Dit leidde tot hoge marktprijzen in de periode voorjaar 2019 – voorjaar 2020. Mede onder invloed van Covid-19 (tegenvallende afzet van varkensvlees, tijdelijke sluiting van slachterijen) en heropbouw van de varkensstapel in China zijn de prijzen intussen gedaald naar een laag niveau (zie figuur 3.3).

Figuur 3.3 Prijswontwikkeling van vleesvarkens en biggen
Bron: Wageningen Economic Research.

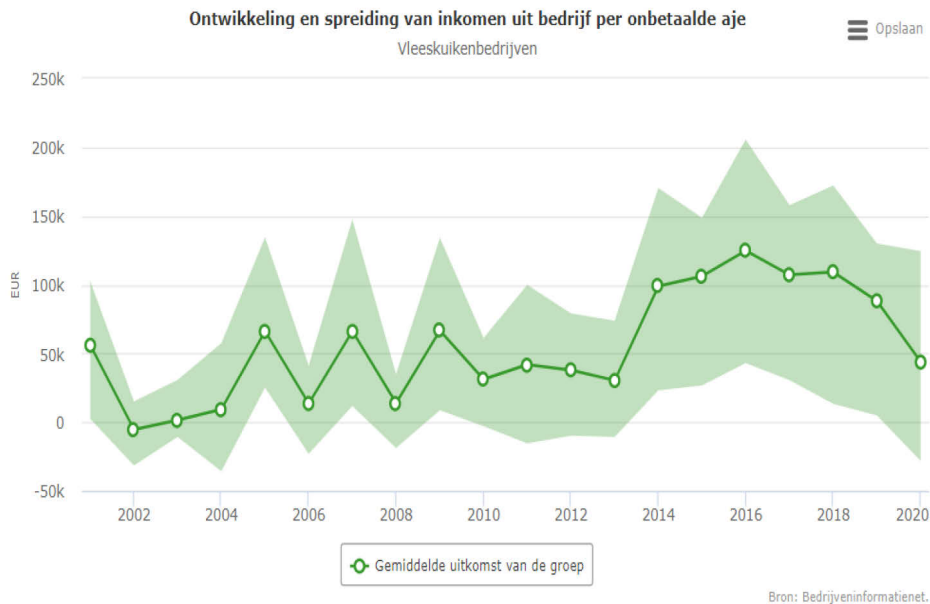
3.2.3 Inkomen op pluimveebedrijven

De hoofdgroepen qua omvang binnen de pluimveehouderij zijn de leghennenhouderij en de vleeskuikenhouderij. Figuur 3.4 geeft de inkomensontwikkeling op de bedrijven met leghennen. De laatste vier jaren waren de inkomens goed. Het gemiddelde over 2017 tot en met 2020 was € 98.000 per arbeidsjaareenheid. De spreiding binnen een jaar tussen de bedrijven is extreem groot. Deze verschillen kunnen voor een deel verklaard worden door de diversiteit in houderijsysteem en het marktsegment waar de producten afgezet worden. Ook spelen vakmanschap (goede technische resultaten) en ondernemerschap (hogere opbrengstprijzen) een rol. In 2020 was er een grote vraag naar eieren van hennen met vrije uitloop, en biologische eieren, waardoor deze leghennenhouders hogere contractprijzen ontvingen.

Figuur 3.4 Ontwikkeling en spreiding (P20-P80) van inkomen uit bedrijf per onbetaalde arbeidsjaareenheid van leghennenbedrijven (2001-2020r)
Bron: Bedrijveninformatienet.

In figuur 3.5 worden de inkomensontwikkelingen gegeven van de vleeskuikenbedrijven. De vleeskuikenhouderij heeft enkele jaren met zeer goede inkomens gekend. In de jaren 2014 tot en met 2018 was het inkomen per arbeidsjaar € 100.000 of hoger. In 2020 was het inkomen lager door de Corona-crisis. Bedrijven met reguliere vleeskuikens kregen lage opbrengstprijzen, maar bedrijven die deelnemen aan marktconcepten (langzaam groeiende kuikens) ontvingen de normale contractprijzen. Hierdoor ontstaat een tweedeling tussen bedrijven die leveren voor de Nederlandse supermarkten of bedrijven die leveren aan de foodservice of voor export. In de vleeskuikenhouderij is de spreiding in inkomen extreem groot. Factoren die hierbij een rol spelen zijn vakmanschap, ondernemerschap, maar ook regulier versus concept.

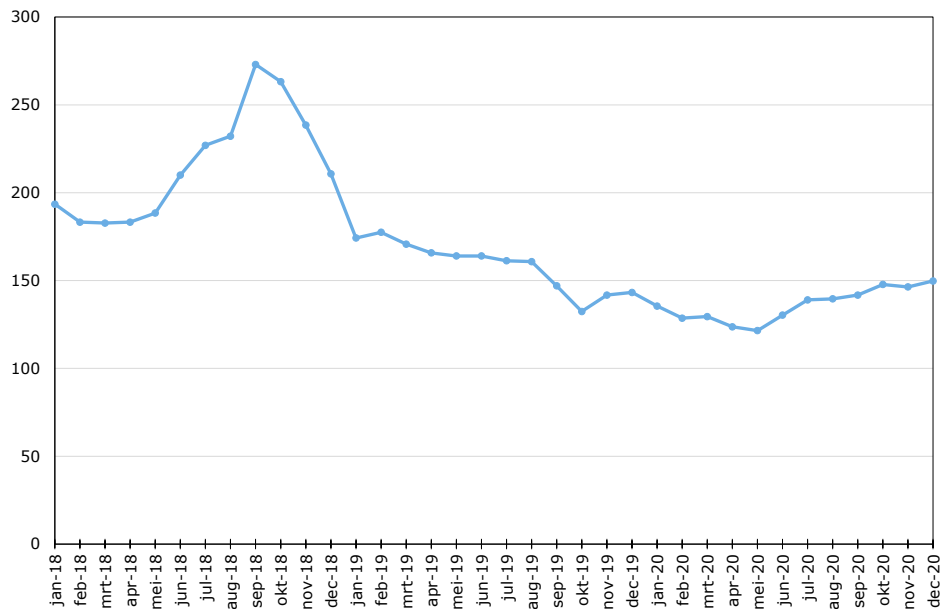
Figuur 3.5 Ontwikkeling en spreiding (P20-P80) van inkomen uit bedrijf per onbetaalde arbeidsjaareenheid van vleeskuikenbedrijven (2001-2020r)
Bron: Bedrijveninformatienet.

3.2.4 Marktsituatie en -perspectief

De marktsituatie en het marktperspectief spelen voor ondernemers een rol. Hierbij spelen zowel de structurele verdien capaciteit als recente inkomens, én marktverwachtingen een rol. De ontwikkeling van de rechtenprijzen reflecteren het perspectief voor blijvers in de sectoren.

Fosfaatrechten in de melkveehouderij

De ontwikkeling van de prijs van fosfaatrechten voor melkveebedrijven is getoond in figuur 3.6.

Figuur 3.6 Prijswontwikkeling fosfaatrechten (€ per kg fosfaatrecht)

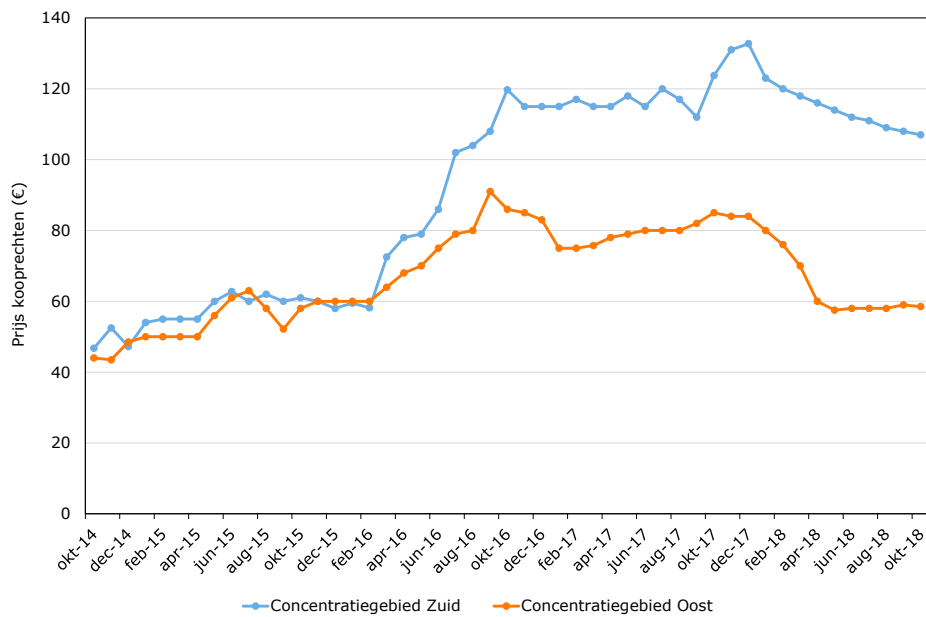
Bron: Wageningen Economic Research.

De fosfaatrechten zijn per 1 januari 2018 ingevoerd. In de figuur is de prijs per kg fosfaatrecht weergegeven. Voor een gemiddelde melkkoe op een gangbaar bedrijf met een melkproductie van 8.500 kg hoort een forfaitaire fosfaatproductie van 42 kilogram. Dit betekent dat om één koe (extra) te houden er voor 42 kg aan fosfaatrechten moet worden gekocht, dit komt neer op een bedrag van ongeveer € 5.750 bij een prijs van € 137 (gemiddeld prijspeil 2020). Als het extra benodigde jongvee (0,7 stuks per melkkoe) ook wordt meegenomen dat moet er 53 kg fosfaat worden aangekocht. Dit komt neer op een bedrag van ongeveer € 7.261. In het eerste jaar lag het prijsniveau van de fosfaatrechten het hoogst, op zeker moment oplopend tot ruim boven de € 250 per recht. Deze hoge prijzen werden mede veroorzaakt door het fosfaatreductieplan uit 2017. Melkveehouders moesten terug in het aantal koeien. Veel melkveehouders hadden in de voorafgaande jaren geïnvesteerd in uitbreiding in stalruimte in verband met het einde van melkquotering. Door deze combinatie (reductie veestapel en investering in stalruimte) was er bij veel bedrijven stalruimte over. Om deze op te kunnen vullen werden hoge prijzen voor fosfaatrechten betaald; dit werd mede gevoed door de goede financiële resultaten in 2017. De prijzen liggen nu weliswaar op een lager niveau, maar ook het huidige prijsniveau laat zien dat een deel van de melkveehouders voldoende perspectief ziet om behoorlijke bedragen te investeren om het houden van extra dieren mogelijk te maken. Overigens speelt daar waarschijnlijk ook mee dat het als noodzaak wordt gezien vanwege de gedane investeringen in stalruimte.

Varkensrechten

Figuur 3.7 toont de prijsontwikkeling van varkensrechten over de periode oktober 2014 tot en met oktober 2018. Dit zijn feitelijke transactieprijzen. Er zijn geen recentere transactieprijzen bekend. De enige openbare bron van rechtenprijzen die mogelijk informatie zou kunnen geven, geeft uitsluitend vraagprijzen; hieruit is niet direct een representatief beeld af te leiden van de feitelijke prijsontwikkeling van de rechten over de periode vanaf oktober 2018. Op het ogenblik ligt de

vraagprijs (maart 2021) op €115 en € 45 per recht in concentratiegebied Zuid, respectievelijk Oost (varkensrechten.nu).

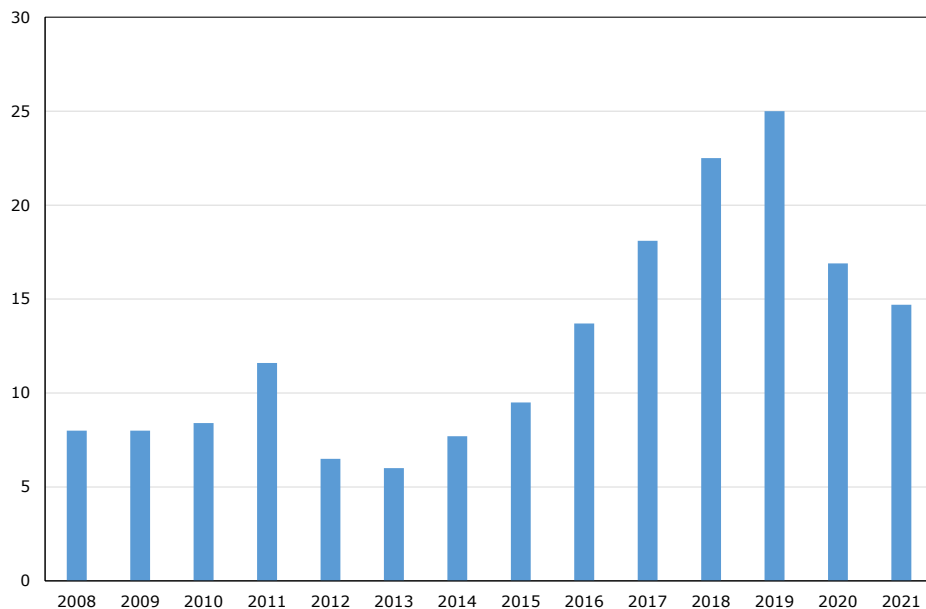
Figuur 3.7 Prijswontwikkeling varkensrechten (€ per recht)

Bron data: DLV Advies (zie Hoste, 2018a).

Ondanks een gemiddeld matig perspectief voor de varkenssector in zijn geheel, ziet een deel van de bedrijven perspectief voor uitbreiding en koopt hiertoe productierechten aan. Hierdoor zijn de prijzen van de rechten niet extreem gedaald.

Pluimveerechten

Figuur 3.8 geeft de ontwikkeling in prijs van pluimveerechten, telkens aan het begin van het jaar. Uit de figuur blijkt dat de prijzen van pluimveerechten tot 2019 gestaag gestegen zijn. Er is grote vraag naar pluimveerechten omdat zowel in de leghennen- als vleeskuikenhouderij ondernemers hun bedrijf verder ontwikkelen en uitbreiden. De goede inkomens in de sector spelen hierbij ook een rol. In 2020 en 2021 is de prijs weer iets gedaald naar een niveau onder de € 20. De piek in 2017, 2018 en 2019 is mede veroorzaakt door een verandering in wetgeving waarbij de afschaffing van de POR-regeling (Regeling Ontheffing Productierechten) een rol gespeeld heeft. Ook stelde banken bij uitbreiding of nieuwbouw de eis om pluimveerechten in eigendom te hebben, waardoor leasen niet meer mogelijk was.

Figuur 3.8 Prijsontwikkeling pluimveerechten (€ per recht)
Bron: eigen schatting op basis van pluimveerechten.nu.

3.2.5 Samenvatting inkomens en perspectief

Een samenvatting van de gerealiseerde inkomens en inkomensverwachting per sector is weergegeven in tabel 3.2.

Tabel 3.2 *Inkomen uit bedrijf (€/oaje *1.000, gemiddeld per jaar) langjarig en meer recent, evenals een kwalitatieve inschatting van het verwachte prijsniveau in de komende drie tot vijf jaar.*

Diersoort	2001-2019	2017-2019	verwachting
Varkens	38	93 (bijzondere situatie)	-/--
Leghennen	42	93	Stabiel ?
Vleeskuikens	55	80	Stabiel ?
Melkvee	35	43	Stabiel tot licht negatief

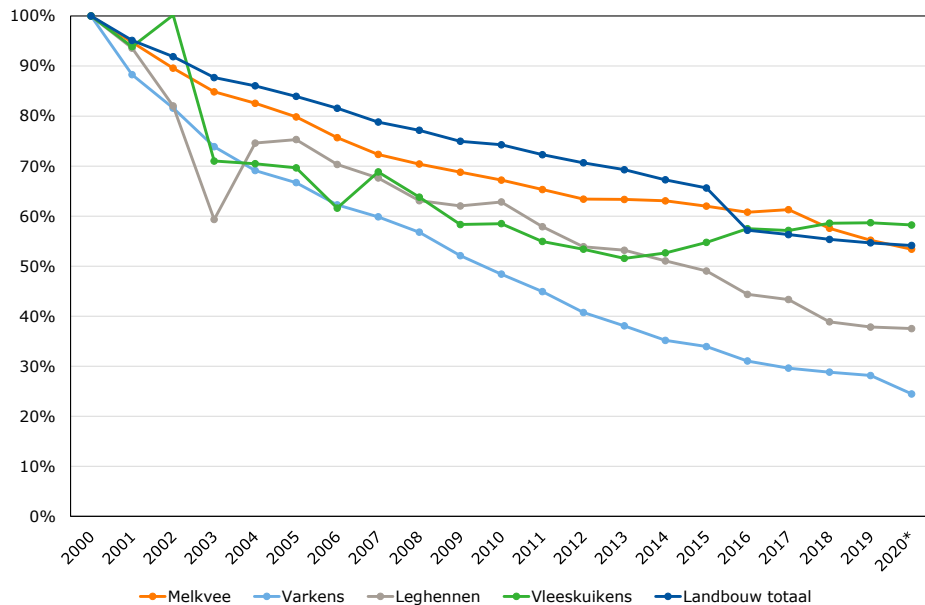
- Melkveebedrijven blijken zowel langjarig als ook recent gemiddeld het laagste inkomen per onbetaalde arbeidsjaareenheid te hebben van de verschillende (sub)sectoren. In een onderzoek naar de ontwikkeling van de melkveehouderij richting 2030 wordt de conclusie getrokken dat de financiële situatie van veel bedrijven dan ook niet rooskleurig is (Beldman et al., 2020).
- Bij de varkenssector ligt met name het recente inkomen op een hoog niveau door bijzondere marktomstandigheden. Het is de verwachting dat de marktprijs door wereldwijde marktverzadiging de komende paar jaren op een laag tot zeer laag niveau zal liggen.
- Inkomens in beide pluimveesubsectoren vleeskuikens en leghennen liggen zowel langjarig als recent op een goed tot hoog niveau, met een stabiele inkomensverwachting voor de komende jaren.
- Binnen iedere sector is de variatie tussen bedrijven groot en een gemiddelde is hooguit indicatief voor het aspect 'verdien capaciteit' van een sector.
- De marktverwachting voor pluimvee is dat, na corona, de inkomens weer op het langjarig gemiddelde komen in de orde van € 60.000 tot € 80.000. Voor pluimveevlees (en ook eieren) groeit de markt nog steeds en is er voldoende toekomstperspectief om door te gaan met het bedrijf.

3.3 Structuurontwikkeling

Ontwikkeling aantal bedrijven

Naast de genoemde factoren als balanswaarde van de bedrijven, inkomens en marktperspectief, geven de ontwikkeling van het aantal bedrijven per sector (figuur 3.9) en de opvolgsituatie (tabel 3.3) op een andere wijze een indruk van de structuurontwikkeling.

Figuur 3.9 Relatieve ontwikkeling aantal bedrijven per sector (aantal bedrijven in 2000 = 100%)
Bron: CBS, bewerking.

In alle sectoren neemt sinds 2000 het aantal bedrijven gestaag af. Een uitzondering is de vleeskuikenhouderij; in deze sector zien we vanaf 2014 een toename van het aantal bedrijven. Door de vraag naar dieren uit marktconcepten (langzaam groeiende kuikens met meer ruimte per dier) was er een extra behoefte aan extra staloppervlakte. Nieuwkomers van buiten de pluimveesector (onder andere bedrijven met melkvee of akkerbouw) hebben in deze periode stallen gebouwd voor vleeskuikens. In deze stallen worden scharrelkuikens gehouden bij een lage bezetting.

Opvolgersperspectief

Tabel 3.3 Percentage bedrijven met opvolger op bedrijven met een bedrijfshoofd >=55 jaar

Bedrijfstype	Percentage opvolger
Melkveebedrijven	63%
Varkensbedrijven	40%
Pluimveebedrijven	51%

Bron: CBS, eigen bewerking; jaar 2020 (voorlopig).

Op basis van de Landbouwtelling 2020 heeft het CBS de situatie voor bedrijfsopvolging in beeld gebracht. Uit de cijfers in tabel 3.3 blijkt dat in de varkenshouderij 40% een opvolger heeft. Op pluimvee- en melkveebedrijven ligt het percentage boven de 50%.

---

4 Overwegingen van ondernemers over bedrijfsbeëindiging

4.1 Algemene overwegingen

Bij de strategische keuze voor bedrijfsbeëindiging en eventuele deelname aan een beëindigingsregeling kunnen bij ondernemers diverse overwegingen een rol spelen. In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan mogelijke overwegingen in de sectoren melkveehouderij, varkenshouderij en pluimveehouderij.

Hoste et al. (2018b) hebben een verkenning gedaan naar motieven en afwegingen van varkenshouders om te stoppen en deel te nemen aan de Srv. Zij concluderen dat de belangrijkste factor die ondernemers doet besluiten aan een stoppersregeling deel te nemen het gebrek aan toekomstperspectief is. Bij het gebrekkig (financieel) toekomstperspectief in de varkenshouderij gaat het dan met name om rentabiliteitsproblemen; benodigde investeringen; financierbaarheid, schuldsituatie en liquiditeit; leeftijd ondernemer en gebrek aan opvolger; en om vereisten, regelgeving en maatschappelijke discussie. Er waren twee belangrijke overwegingen voor eventuele deelname aan de Srv-regeling: de schuldsituatie na sanering, en de tijd om te beslissen en af te bouwen. Eerste ervaringen met de Srv-regeling laten zien dat flankerend beleid belangrijk is. Hierbij worden genoemd zaken als medewerking van provincies/gemeentes voor herbesteding van het terrein, de mogelijkheid voor uitbreiding van andere activiteiten, en het blijven wonen op eigen erf. Daarnaast gaat het om de beschikbaarheid van een sloopvergoeding en een asbestverwijderingssubsidie, en ten slotte om begeleiding van werk naar werk. Een belangrijke randvoorwaarde was dat ondernemers met overzienbare schulden zouden moeten kunnen stoppen.

De Clerq (2019) heeft varkenshouders geïnterviewd die overwegen te stoppen of dit al gedaan hebben. Belangrijke overwegingen om te stoppen waren problemen op financieel gebied, wet- en regelgeving die als onvoorspelbaar wordt ervaren, het niet willen of kunnen uitbreiden en de internationale concurrentiepositie. Andere factoren die genoemd werden, zijn gebrek aan opvolging en de leeftijd van de ondernemer, evenals de beschikbaarheid van een beëindigingsregeling, waardoor de ondernemer na het stoppen zonder, of met lagere, schulden achterblijft. Uit dit onderzoek blijkt dat er ook drempels zijn om te stoppen, zoals onzekerheid over de toekomst (verdere loopbaan, herbesteding locatie, fiscaal) en afscheid nemen van het levenswerk.

Samenvattend zijn er drie belangrijke redenen om te stoppen.

1. Leeftijd in combinatie met het ontbreken van een opvolger
2. Ontbreken van ontwikkelingsmogelijkheden op de locatie
3. Uitweg uit laag inkomen en hoge schulden

Deze worden afzonderlijk toegelicht.

1. Leeftijd in combinatie met het ontbreken van een opvolger

Er komen grote verschillen in leeftijd voor waarop ondernemers stoppen. Sommigen gaan tot op hoge leeftijd door. Een deel van de ondernemers kiest ervoor om het bedrijf geleidelijk af te bouwen en/of voort te zetten in een gewijzigde vorm. Een voordeel hiervan is dat er fiscaal niet afgerekend hoeft te worden. Deelname aan een beëindigingsregeling kan mogelijk passen in dit proces.

2. Ontbreken van ontwikkelingsmogelijkheden op de locatie

Een reden om op een locatie te stoppen kan ook het gebrek aan perspectief op bedrijfsontwikkeling zijn. Heel concreet is dat het geval als er sprake is van woningbouw of aanleg van wegen; de nabijheid van Natura 2000-gebieden kan hierbij ook een rol spelen. De opkoopregeling is voor deze categorie stoppers niet interessant omdat ze na deelname niet elders als veehouder door mogen gaan.

---

3. Uitweg uit laag inkomen en hoge schulden

De moeilijke financiële situatie van bedrijven kan een andere reden zijn om te stoppen. Dit geldt vooral voor bedrijven die een laag inkomen realiseren en een hoge schuldenlast hebben. Ook het niet kunnen verkrijgen van financiering voor benodigde (her)investeringen speelt een rol.

Naast deze hoofdredenen spelen nog enkele overwegingen:

Negatieve rentestand: gezien de lage en voor grote bedragen zelfs negatieve rentestand is er geen behoefte aan grote bedragen op (spaar)rekeningen.

Fiscale aspecten: Kunnen veel invloed hebben, als er gestaakt moet worden dan moet er mogelijk worden afgerekend, bijvoorbeeld over de fosfaat- of productierechten.

In de volgende paragrafen wordt op de verschillende sectoren ingezoomd. Naast specifieke overwegingen wordt per sector een voorbeeldberekening getoond voor de opbrengsten en kosten bij deelname aan een beëindigingsregeling.

Daarnaast speelt mee de eis om stallen te slopen hierdoor wordt een alternatieve toepassing van de stallen onmogelijk. Minstens zo belangrijk is of er ook beperkingen op het gebruik van de grond aan de orde zijn.

4.2 Specifieke overwegingen voor melkveehouderij

Voor melkveehouders is het gebrek aan opvolging een belangrijke reden om te stoppen. Een groot deel van de stoppers kiest voor een geleidelijke afbouw. Als de beslissing wordt genomen om te stoppen met melken dan worden de fosfaatrechten (gedeeltelijk) verkocht. Het land wordt meestal aangehouden. Soms wordt een deel van het land verkocht om de schuldenlast te verlagen. Vervolgens wordt er een bestemming gezocht voor het resterende land en de gebouwen. Dit kan bijvoorbeeld door het verzorgen van jongvee, verkoop van gras of maïs of inscharen van vee. Een voordeel van het voortzetten van het bedrijf, weliswaar in een andere vorm, is dat er fiscaal niets verandert. Een andere reden om te stoppen kan de moeilijk financiële situatie van melkveebedrijven zijn, namelijk bedrijven die een laag inkomen realiseren en een hoge schuldenlast hebben. Dit is vergelijkbaar met de situatie die in de saneringsregeling voor de varkenshouderij als vertrekpunt is gekozen. Het inkomen in de melkveehouderij is relatief laag in vergelijking met andere veehouderijsectoren. Het percentage bedrijven waar een opvolger in beeld is, is daarentegen weer relatief hoog.

Het is bij melkveebedrijven van belang om een onderscheid te maken in eigendomsbedrijven en pachtbedrijven. Gemiddeld is ongeveer 63% van de grond in eigendom. Vaak komt een combinatie voor van eigendom en pacht. Een beperkte groep melkveebedrijven (11%) is sterk afhankelijk van pacht, wat is gedefinieerd als een maximum aandeel van 25% van de grond in eigendom (Silvis et al., 2017).

Bij eigendomsbedrijven is de schuldensituatie na beëindiging van het bedrijf over het algemeen geen knelpunt vanwege de zekerheid via de grond.⁴ De meerwaarde voor deelname aan de regeling moet uit het geld komen dat de melkveehouder voor de gebouwen kan krijgen. Hierbij moet mogelijk een onderscheid gemaakt worden tussen up-to-date gebouwen (bijvoorbeeld MDV) met een redelijke omvang en oudere reguliere stallen. De nieuwere stallen kunnen nog interessant zijn voor een melkveehouder die op zoek is naar een tweede locatie. Dit betekent voor potentiële stoppers dat er mogelijk een alternatieve koper is die dus concurreert met de regeling.

Bij pachtbedrijven kan de schuldensituatie wel knellender zijn, omdat er minder zekerheid beschikbaar is in de vorm van grond in eigendom. In het geval de gebouwen ook worden gepacht, is er een complexere situatie waarin ook overeenstemming tussen verpachter en pachter aan de orde is. De gebouwen zijn

---

⁴ Het grootste deel van het vreemd vermogen is gerelateerd aan fosfaatrechten. Het vreemd vermogen per kg melk bedraagt gemiddeld € 1-1,1. Bij 8.000 kg melk/koe komt dat neer op € 8.400/koe. Aan die koe zijn (inclusief jongvee) 50-54 kg fosfaat verbonden. Bij een prijs van ongeveer € 137/kg fosfaat is dat een bedrag van ongeveer € 7.300/koe; dit kan per situatie sterk verschillen. Bij bedrijfsbeëindiging en verkoop van de fosfaatrechten resteert dus op een doorsnee bedrijf nog nauwelijks vreemd vermogen.

overigens vaak wel in eigendom van de pachter, de vraag is dan nog wel in hoeverre het de pachter vrij staat om deze gebouwen te verkopen. Om dit goed in beeld te brengen is een nadere analyse nodig.

Deelname aan een beëindigingsregeling kan mogelijk passen in het proces van bedrijfsbeëindiging. Als er beperkingen op het gebruik van de grond aan de orde zijn, zal de animo voor deelname aan de opkoopregeling afnemen.

Tabel 4.1 geeft een voorbeeldberekening van de opbrengsten en uitgaven voor een situatie in de melkveehouderij bij deelname aan een beëindigingsregeling, bij 65% vergoeding van de stal en 100% vergoeding van de productierechten. Hierbij is uitgegaan van een bedrijf met 100 koeien en 70 stuks jongvee en 56 ha voedergewassen (afgeleid van Van Asseldonk et al., 2021).⁵

Tabel 4.1 Voorbeeldberekening van opbrengsten en kosten bij deelname aan een beëindigingsregeling voor een melkveebedrijf

Post	Bedrag (€ 1.000)
Vergoeding rechten uit Lbv (100%)	726
Vergoeding stallen uit Lbv (65% van € 709.000)	461
Totaal beëindigingsvergoeding uit Lbv	1.187
Aflossen vreemd vermogen	1.100
Sloopkosten	71
Afvoeren mestvoorraad	0
Fiscaal afrekenen rechten en waardevermeerdering woning	310
Totaal uitgaven	1.481
Minus: Opbrengst verkoop levende have	160
Totaalbedrag nodig om te stoppen	1.321
Totaal tekort bij voorziene beëindigingsvergoeding	134

Bron: eigen berekeningen.

Toelichting:

- De opbrengst van de fosfaatrechten is gebaseerd op 53 kg fosfaat per koe met bijbehorend jongvee en een gemiddelde prijs van € 137 per kg fosfaat (gemiddelde prijs 2020).
- De opbrengst van de verkoop van vee is gebaseerd op het prijsniveau van september 2020 (Waardetabellen Wageningen Economic Research) zonder toeslagen.
- De vergoeding voor de stallen is gebaseerd op een gemiddelde leeftijd van 20 jaar en een vervangingswaarde van ongeveer € 11.800 per koe.
- Het vreemd vermogen is ingeschat op € 11.000 per koe (Agrimatie). Hiervan is een bedrag van € 8.700 aan langlopende schulden (vooral bankleningen), € 500 kortlopende schulden (zoals leverancierskredieten) en € 1.800 belastingsschuld.
- Het fiscaal afrekenen is gebaseerd op een waardestijging van de woning door verandering van de status bedrijfswoning naar burgerwoning, en het afrekenen van de waarde van fosfaatrechten.
- Totaal tekort bij voorziene beëindigingsvergoeding is het saldo van het totaalbedrag dat nodig is om te stoppen en de ontvangen vergoeding voor stallen en rechten uit de Lbv. Voor dit voorbeeldbedrijf gaat het om een tekort van € 134.000. Het is aan de ondernemer om te bepalen of deze restschuld acceptabel is. Indien een melkveebedrijf grond in eigendom heeft kan de (gedeeltelijke) verkoop van grond bijdragen aan het aflossen van deze restschuld.

4.3 Specifieke overwegingen voor varkenshouderij

De aantrekkelijkheid van een opkoopregeling voor varkenshouders was in de Srv gebaseerd op de hoogte van de vergoeding van de stalwaarde plus vergoeding van de productierechten en ging uit van

⁵ Over heel 2020 ligt de gemiddelde grondprijs van bouwland op € 71.800 per ha en op € 58.400 per ha grasland. <https://www.agrimatie.nl/ThemaResultaat.aspx?subpubID=2232&themaID=3588>

de overweging dat een ondernemer tot op zekere hoogte schuldenvrij zou kunnen stoppen. De vraag is of overwegingen van varkenshouders anno 2021 anders zullen zijn dan in de aanloop naar de Srv in 2018. Sinds de recente onderzoeken van Hoste et al. (2018b) en De Clerq (2019) zijn twee relevante factoren veranderd: er is een saneringsronde geweest (Srv) en de marktsituatie is veranderd.

De saneringsronde vanuit de Srv is nog niet afgerond, maar het is duidelijk dat de belangstelling voor feitelijke deelname lager ligt dan waar op gerekend werd. Bij volledige uitputting van het budget zou er een krimp van circa 10,5% van de productierechten hebben plaatsgevonden, terwijl het er nu op lijkt dat deze niet verder komt dan circa 6% van de rechten. Dat kan betekenen dat de totale vergoeding, ook gegeven de actuele marktsituatie, onvoldoende was om de ondernemers over de streep te trekken. Een deel van de ondernemers heeft initieel ingetekend op de regeling, terwijl de beslissing om feitelijk deel te nemen nog open stond. Intekening gold dan meer als een goedkope verzekering voor deelname voor het geval er bijvoorbeeld Afrikaanse Varkenspest in Nederland zou komen en bedrijven toch geruimd hadden moeten worden.

Overigens was de Srv gericht op opkoop van bedrijven met geuroverlast, terwijl de Lbv gericht is op vermindering van de stikstofdepositie op natuurgebieden. Het gaat dus deels om verschillende bedrijven waarvoor de regeling van toepassing is.

Zoals in hoofdstuk 3 is beschreven, was er in de periode voorjaar 2019 tot voorjaar 2020 een gunstige marktsituatie in de varkenssector. De hoge prijzen in dat tijdvak vielen samen met de periode waarin de meeste deelnemende varkenshouders feitelijk hebben ingestemd met deelname aan de Srv. De markt was op dat moment dus gunstig. Het is denkbaar dat de relatief lage mate van intekening samenhangt met de actuele aantrekkelijkheid van varkensproductie in die tijd. Daaruit blijkt dat ondernemers zich laten leiden door een samenspel van factoren, en het lijkt erop dat opteren voor bedrijfsbeëindiging niet altijd een weloverwogen en onomkeerbare beslissing is. De timing van een beëindigingsregeling blijkt daarmee van groot belang te zijn.

Het ligt in de verwachting dat de wereldwijde marktsituatie binnen enkele jaren verandert en er een periode zal zijn met lage prijzen, door een wereldwijd overschot aan varkensvlees. Omdat onduidelijk is wanneer, en in welke mate dit prijsdal zal optreden, zou de onzekerheid een stimulans kunnen zijn om te stoppen met varkenshouden.

Zeugenhouderij

Tabel 4.2 geeft een voorbeeldberekening van de opbrengsten en uitgaven voor een situatie in de zeugenhouderij bij deelname aan een beëindigingsregeling, bij 65% vergoeding van de stal en 100% vergoeding van de productierechten. Hierbij is uitgegaan van een bedrijf met 600 zeugen.

Tabel 4.2 Voorbeeldberekening van opbrengsten en kosten bij deelname aan een beëindigingsregeling voor een zeugenbedrijf

Post	Bedrag (€ 1.000)
Vergoeding rechten uit Lbv (100%)	189
Vergoeding stallen uit Lbv (65%)	595
Totaal beëindigingsvergoeding uit Lbv	784
Aflossen vreemd vermogen	720
Sloopkosten	180
Afvoeren mestvoorraad	33
Fiscaal afrekenen rechten en waardevermeerdering woning	116
Totaal uitgaven	1.049
Minus: Opbrengst verkoop levende have	180
Totaalbedrag nodig om te stoppen	869
Totaal tekort bij voorziene beëindigingsvergoeding	85

Bron: eigen berekeningen.

Toelichting:

- In deze berekening is uitgegaan van de actuele rechtenprijs in concentratiegebied Zuid (€115/recht).
- Het vreemd vermogen is geschat op € 1.200 per zeug.
- Bij de sloopkosten is uitgegaan van 6 m² staloppervlakte per zeug en een tarief van € 50/m².
- Het fiscaal afrekenen is gebaseerd op een waardestijging van de woning en het afrekenen van de waarde van fosfaatrechten.
- Het is aan de ondernemer om te bepalen of een restschuld van € 85.000 acceptabel is.
- Net zoals beschreven bij de melkveehouderij kan de verkoop van eventueel aanwezige cultuurgrond bijdragen aan het aflossen van deze restschuld.

Vleesvarkenshouderij

Tabel 4.3 geeft een voorbeeldberekening van de opbrengsten en uitgaven voor een situatie in de vleesvarkenshouderij bij deelname aan een beëindigingsregeling, bij 65% vergoeding van de stal en 100% vergoeding van de productierechten. Hierbij is uitgegaan van een bedrijf met 4.000 gemiddeld aanwezige vleesvarkens.

Tabel 4.3 Voorbeeldberekening van opbrengsten en kosten bij deelname aan een beëindigingsregeling voor een vleesvarkensbedrijf

Post	Bedrag (€ 1.000)
Vergoeding rechten uit Lbv (100%)	460
Vergoeding stallen uit Lbv (65%)	772
Totaal beëindigingsvergoeding uit Lbv	1.232
<hr/>	
Aflossen vreemd vermogen	1.200
Sloopkosten	200
Afvoeren mestvoorraad	44
Fiscaal afrekenen rechten en waardevermeerdering woning	96
Totaal uitgaven	1.540
Minus: Opbrengst verkoop levende have	320
Totaalbedrag nodig om te stoppen	1.220
<hr/>	
Totaal overschot bij voorziene beëindigingsvergoeding	12

Bron: eigen berekeningen.

Toelichting:

- In deze berekening is uitgegaan van de actuele rechtenprijs in concentratiegebied Zuid (€ 115/recht).
- Het vreemd vermogen is ingeschat op € 300 per gemiddeld aanwezig vleesvarken.
- Bij de sloopkosten is uitgegaan van 1 m² staloppervlakte per gemiddeld aanwezig vleesvarkens en een tarief van € 50/m².
- Het fiscaal afrekenen is gebaseerd op een waardestijging van de woning en het afrekenen van de waarde van fosfaatrechten.
- De ondernemer kan schuldenvrij stoppen; het is aan de ondernemer om te bepalen of een surplus van € 12.000 acceptabel is.

4.4 Specifieke overwegingen voor pluimveehouderij

Voor pluimveehouders zijn er weinig redenen om te stoppen. In de leghennenhouderij en de vleeskuikenshouderij waren de laatste jaren de inkomens goed tot zeer goed. Ook het marktperspectief is goed, vanuit het perspectief van de voorgaande coronacrisis. Waar pluimveehouders toch zullen stoppen zal dat zijn vanwege leeftijd van de ondernemer en het ontbreken van een opvolger. Volgens het CBS heeft meer dan de helft van de pluimveehouders ouder dan 55 jaar een opvolger. Dat is in vergelijking met de varkenshouderij een hoog percentage. In een enkel geval zal een pluimveehouder stoppen omdat de locatie dicht bij een Natura 2000-gebied ligt en het bedrijf daardoor belemmerd wordt in de ontwikkelingsmogelijkheden.

Naast de hoofdsectoren leghennen (scharrel) en vleeskuikens kunnen er in enkele kleinere deelsectoren wel minder gunstige omstandigheden zijn, die ondernemers kunnen doen overwegen om te stoppen. Voorbeelden hiervan zijn vleeskuikenunderdieren (sterk exportgericht op derde landen met veel risico's), vleeskalkoenen (export van levende kalkoenen naar Duitsland is nodig door het ontbreken van een slachterij in Nederland; en een hoog risico van specifieke dierziekten) en leghennen in koloniehuisvesting (een onzekere markt en een mogelijk wettelijk verbod op huisvesting van leghennen in kooien).

Voor de gehele pluimveehouderij geldt dat er een grote vraag is naar staloppervlakte en bedrijfslocaties door andere ondernemers. Veel ondernemers met goede resultaten zijn op zoek naar uitbreiding. Als een pluimveehouder wil stoppen dan zal in veel situaties een collega-pluimveehouder geïnteresseerd zijn in overname van het bedrijf. De overheid zal dan moeten concurreren op de vrije markt waar veelal meer betaald wordt dan de boekwaarde van de stallen. In de pluimveehouderij zijn er vele deelsectoren met elk eigen specifieke kenmerken. In deze paragraaf wordt voor de hoofdsectoren leghennen en vleeskuikens een verdere uitwerking gegeven met een voorbeeldberekening van kosten en opbrengsten bij opkoop.

Leghennenhouderij

In de leghennenhouderij waren de inkomens de laatste jaren redelijk tot goed (zie hoofdstuk 3). De leghennenhouders zijn optimistisch over de toekomst. Dit is mede gebaseerd op een groeiende vraag naar eieren in Nederland en Duitsland (veruit de belangrijkste afzetmarkten). Veel bedrijven die in de afgelopen jaren een hoog inkomen behaalden, willen uitbreiden, vanwege het goede toekomstperspectief. Dit doen ze vaak via het opkopen van bestaande locaties. Hierdoor is er vanuit de sector vraag naar locaties voor het houden van pluimvee. Er zijn enkele voorbeelden van leghennenhouders met meerdere locaties die nog verder willen uitbreiden.

Op basis van informatie van de bedrijven met leghennen die deelnamen aan het Bedrijveninformatienet van Wageningen Economic Research is een voorbeeldberekening gemaakt om inzicht te geven in de financiële consequenties van mogelijke deelname aan een opkoopregeling. Uitgegaan wordt van een voorbeeldbedrijf met 56.000 scharrelhennen. De hennen worden gehouden in drie stallen met een totale oppervlakte van 4.600 m². Het bouwjaar van de stallen is 1997. De solvabiliteit bedraagt 54%. Het bedrijf heeft 63.500 pluimveerechten. Op basis van Van Asseldonk et al. (2021) is de forfaitaire boekwaarde van gebouwen en inventaris bepaald op € 1,30 mln.

Tabel 4.4 geeft een voorbeeldberekening van de opbrengsten en uitgaven voor een leghennenbedrijf bij deelname aan een beëindigingsregeling, bij 65% vergoeding van de stal en 100% vergoeding van de productierechten.

Tabel 4.4 Voorbeeldberekening van opbrengsten en kosten bij deelname aan een beëindigingsregeling voor een leghennenbedrijf

Post	Bedrag (€ 1.000)
Vergoeding rechten uit Lbv (100%)	953
Vergoeding stallen uit Lbv (65% van € 1.306.000)	849
Totaal beëindigingsvergoeding uit Lbv	1.802
Aflossen vreemd vermogen	1.550
Sloopkosten	161
Afvoeren mestvoorraad	10
Fiscaal afrekenen rechten en waardevermeerdering woning	410
Totaal uitgaven	2.131
Minus: Opbrengst verkoop levende have	21
Totaalbedrag nodig om te stoppen	2.110
Totaal tekort bij voorziene beëindigingsvergoeding	308

Bron: eigen berekeningen.

Zoals tabel 4.4 laat zien is het vreemd vermogen hoger dan de forfaitaire boekwaarde van € 1,3 mln.⁶ Dit kan samenhangen met uitgestelde aflossingen, of met bijvoorbeeld vreemd vermogen⁷ voor het aanschaffen van rechten of grond. De berekening in tabel 4.4 geeft aan dat het leghennenbedrijf bij deelname aan een beëindigingsregeling met een vergoeding van 65% van de forfaitaire boekwaarde van de stallen en 100% vergoeding van de rechten een restschuld overhoudt van € 308.000. De opbrengst van de pluimveerechten en de stalvergoeding zijn samen onvoldoende voor aflossing van de leningen, de sloopkosten en fiscale afrekening. Verkoop van aanwezige cultuurgrond kan een bijdrage leveren aan het aflossen van deze restschuld.

Vleeskuikenhouderij

In de vleeskuikenhouderij waren de inkomens de laatste jaren goed (zie hoofdstuk 3). De vleeskuikenhouders zijn gematigd optimistisch over de toekomst. Dit is mede gebaseerd op een groeiende vraag naar pluimveevlees in Nederland, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. De Nederlandse pluimveesector richt zich daarbij op het leveren van een kwalitatief hoogwaardig vers product en speelt volop in op de vraag naar concepten (diervriendelijke houderijsystemen op basis van langzaam groeiende kuikens). Veel bedrijven die een hoog inkomen behaald hebben in het verleden willen het bedrijf uitbreiden. Dit doen ze vaak via het bijkopen van een bestaande locatie. Hierdoor is er vanuit de sector vraag naar locaties voor het houden van pluimvee. Doordat veel bedrijven omschakelen naar concepten (met een lagere bezetting in de stal) is er extra vraag naar staloppervlakte. Omdat het krijgen van vergunningen voor nieuwbouw lastig is, is er vooral vraag naar bestaande bedrijven en locaties.

Op basis van informatie van de bedrijven met vleeskuikens die deelnamen aan het Bedrijveninformatienet van Wageningen Economic Research is een voorbeeldberekening gemaakt om de financiële situatie na verkoop weer te geven. Dit voorbeeldbedrijf heeft 120.000 vleeskuikens. De vleeskuikens (van een regulier ras) worden gehouden in drie stallen met een totale oppervlakte van 6.000 m². Het bouwjaar van de stallen is 2001. De solvabiliteit bedraagt 55%. Het bedrijf heeft 49.920 pluimveerechten. De forfaitaire waarde van gebouwen en inventaris bedraagt € 1,19 mln.

Tabel 4.5 geeft een voorbeeldberekening van de opbrengsten en uitgaven voor een situatie in de vleeskuikenhouderij bij deelname aan een beëindigingsregeling, bij 65% vergoeding van de stal en 100% vergoeding van de productierechten.

Tabel 4.5 Voorbeeldberekening van opbrengsten en kosten bij deelname aan een beëindigingsregeling voor een vleeskuikenbedrijf

Post	Bedrag (€ 1.000)
Vergoeding rechten uit Lbv (100%)	750
Vergoeding stallen uit Lbv (65%)	772
Totaal beëindigingsvergoeding uit Lbv	1.522
Aflossen vreemd vermogen	1.220
Sloopkosten	210
Afvoeren mestvoorraad	2
Fiscaal afrekenen rechten en waardevermeerdering woning	405
Totaal uitgaven	1.837
Minus: Opbrengst verkoop levende have	215
Totaalbedrag nodig om te stoppen	1.622
Totaal tekort bij voorziene beëindigingsvergoeding	100

Bron: eigen berekeningen.

De berekening in tabel 4.5 geeft aan dat het vleeskuikenbedrijf bij deelname aan een beëindigingsregeling met 65% van de forfaitaire boekwaarde van de stallen en 100% vergoeding van de rechten een restschuld heeft van € 100.000. Het is aan de ondernemer om te bepalen of een tekort van € 100.000 acceptabel is. Ook bij deze bedrijven zou bij deelname aan de regeling, de verkoop van het aanwezige bouwland of grasland een bijdrage kunnen leveren aan het aflossen van deze restschuld.

⁶ Vergoeding leghennenbedrijf van € 849.000 dat is 65% van de forfaitaire boekwaarde van € 1,3 mln.

⁷ Vreemd vermogen bestaat voornamelijk uit bancaire leningen, familieleningen en leverancierskredieten.

5 Aantrekkelijkheid van de beëindigingsvergoeding

Dit hoofdstuk vat de analyses en informatie uit de voorgaande hoofdstukken samen in tabellen per sector. Beoordelingen zijn gebaseerd op expertopinionen.

5.1 Aantrekkelijkheid voor melkveehouders

Tabel 5.1 Samenvatting van beoordeling van de aantrekkelijkheid van de voorgestelde Lbv voor melkveehouders (+/0/-: regeling is vanwege deze factor aantrekkelijk/neutraal/minder aantrekkelijk)

Factor	Score voor aantrekkelijkheid	Toelichting
Inkomen	0	Het inkomen in de melkveehouderij is laag, maar is tot nu toe niet direct aanleiding om te stoppen. Voor oudere melkveehouders is het lastig om een vervangende baan te vinden. Voor jonge melkveehouders ligt dit waarschijnlijk anders.
Marksituatie en perspectief	++	Het gebrek aan perspectief, met name de onduidelijkheid rond het beleid (stikstof) kan aanleiding zijn om mee te doen aan een regeling. Op zich is de markt voor zuivel vrij positief (EU Outlook).
Structuurontwikkeling	-	De sector heeft een gunstige omvang en samenhang in relatie tot toeleverende en afnemende bedrijven.
Overwegingen van ondernemers	0	Bepalend zal hier zijn welke voorwaarden exact gelden voor de regeling en het gebruik van de grond. De meeste ondernemers streven naar een geleidelijke afbouw, waarbij in ieder geval grond in eigendom blijft en bij voorbeeld ook nog jongvee kan worden gehouden. Op deze manier kan de stoppende melkveehouderij ook blijven profiteren van de waardeverhoging van de grond.
Leeftijd in combinatie met het ontbreken van een opvolger	0	Gemiddeld is het bedrijfshoofd vrij oud, maar het percentage opvolgers is relatief hoog.
Ontbreken van ontwikkelingsmogelijkheden op de locatie	0	Voor specifieke situaties kan dit een belangrijke reden zijn om in ieder geval op die plek te willen stoppen. Voor bedrijven die elders verder willen is deze regeling echter niet interessant.
Uitweg uit laag inkomen en hoge schulden	+	Voor een specifieke groep bedrijven met een laag inkomen en hoge schulden, mogelijk geldt dit voor pachtbedrijven.

Het is bij een vergoeding van 65% van de vervangingswaarde van de stallen plus 100% van de waarde van de rechten moeilijk om in te schatten of deze regeling interessant is voor melkveebedrijven. De verschillen tussen bedrijven zijn groot. De kans is reëel dat melkveeouders in een specifieke situatie, bij voorbeeld iemand op gevorderde leeftijd zonder opvolger of een pachter met een laag inkomen en een relatief hoge schuldenlast aan de regeling mee willen doen. Om hier concreter zicht op te krijgen is in ieder geval een meer gedetailleerde analyse nodig en is het ook verstandig om een aantal aspecten bij stakeholders uit de praktijk te toetsen. Hierbij is het nodig ook specifiek aandacht te geven voor de verschillen tussen pachtbedrijven of bedrijven met grond in eigendom.

5.2 Aantrekkelijkheid voor varkenshouders

Tabel 5.2 Samenvatting van beoordeling van de aantrekkelijkheid van de voorgestelde Lbv voor varkenshouders (+/0/-: regeling is vanwege deze factor aantrekkelijk/neutral/minder aantrekkelijk)

Factor	Score voor aantrekkelijkheid	Toelichting
Inkomen	+	Het inkomen van varkenshouders is gemiddeld structureel onvoldoende.
Marksituatie en perspectief	+ / ++	Het inkomen heeft recent sterk gefluctueerd, wat voor de komende jaren onzekerheid met zich meebrengt.
Structuurontwikkeling	-	De sector heeft een gunstige omvang en samenhang in relatie tot toeleverende en afnemende bedrijven.
Overwegingen van ondernemers	+	Het gebrek aan maatschappelijke acceptatie, in elk geval in de beleving van varkenshouders, en stapelend overheidsbeleid heeft geleid tot een negatieve teneur over de toekomst van de sector.
Leeftijd in combinatie met het ontbreken van een opvolger	+	De opvolgingssituatie in de varkenshouderij is niet gunstig.
Ontbreken van ontwikkelingsmogelijkheden op de locatie	+	Ontwikkelingsmogelijkheden zijn beperkt. Bovendien zijn er meerdere provincies en gemeentes die geen uitbreiding of nieuwvestiging van intensieve veehouderij willen toestaan.
Uitweg uit laag inkomen en hoge schulden	+	Ondanks enkele gunstige jaren zijn er naar verwachting bedrijven die een laag inkomen uit bedrijf realiseren en hoge schulden hebben. Voor hen kan de regeling zeker soelaas bieden, mits de vergoeding voldoende is.

Er zijn bij een vergoeding van 65% van de vervangingswaarde van de stallen plus 100% van de waarde van de rechten verschillende factoren in de varkenssector die een opkoopregeling mogelijk interessant maken voor een deel van de bedrijven.

5.3 Aantrekkelijkheid voor pluimveehouders

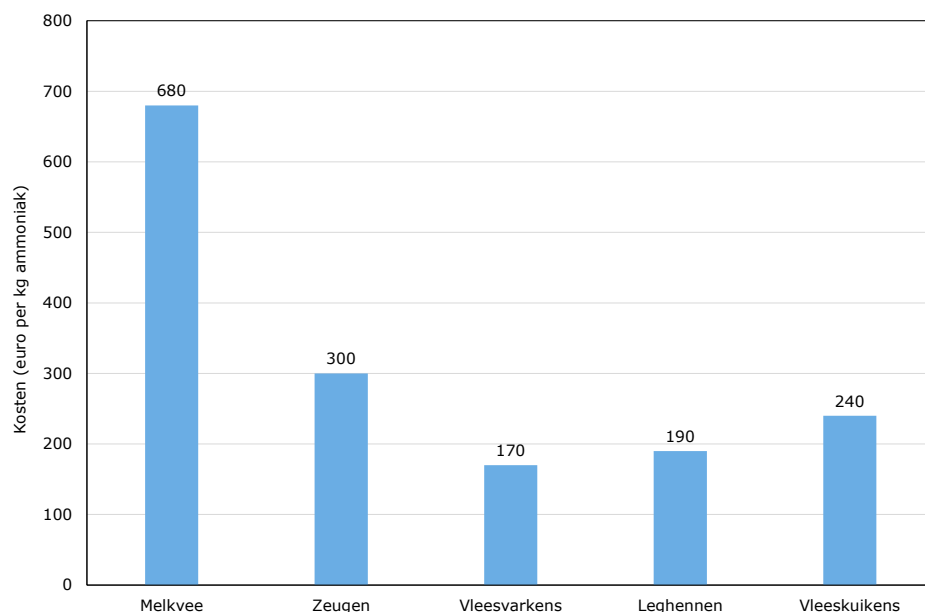
Tabel 5.3 Samenvatting van beoordeling van de aantrekkelijkheid van de voorgestelde Lbv voor pluimveehouders (+/0/-: regeling is vanwege deze factor aantrekkelijk/neutral/minder aantrekkelijk)

Factor	Score voor aantrekkelijkheid	Toelichting
Inkomen	- / --	Het inkomen van pluimveehouders is gemiddeld redelijk tot goed.
Marksituatie en perspectief	- / -	Voor zowel de leghennen als vleeskuikenhouderij is de marktsituatie, na de corona crisis, redelijk en het perspectief is goed.
Structuurontwikkeling	-	De pluimveesector kent weinig kleine bedrijven. De primaire bedrijven werken geïntegreerd samen met toeleverende en afnemende bedrijven.
Overwegingen van ondernemers	0	Hoewel het maatschappelijk draagvlak voor de pluimveesector beperkt is werken pluimveehouders aan een beter imago. Door innovatie en marktgericht werken zijn de pluimveehouders gematigd positief.
Leeftijd in combinatie met het ontbreken van een opvolger	0	De opvolgingssituatie in de pluimveehouders is redelijk.
Ontbreken van ontwikkelingsmogelijkheden op de locatie	+	Ontwikkelingsmogelijkheden zijn beperkt. Op veel bedrijven is uitbreiding op de bestaande locatie niet mogelijk. Goede ondernemers zoeken uitbreiding door het kopen van een tweede locatie.
Uitweg uit laag inkomen en hoge schulden	- / -	Door de goede inkomens is het eigen vermogen voldoende. Opkoop is daarom niet nodig als een uitweg om schuldenvrij te kunnen stoppen. Er is voldoende vraag naar locaties vanuit andere pluimveebedrijven.

Bij een vergoeding van 65% van de vervangingswaarde van de stallen plus 100% van de waarde van de rechten is er naar verwachting weinig animo vanuit de pluimveesectoren voor deelname aan een beëindigingsregeling. Goede inkomens en marktperspectief maken bestaande bedrijven aantrekkelijk als extra locatie voor andere pluimveebedrijven.

6 Sectorvergelijking van beëindigingsvergoeding per kg ammoniak

In dit hoofdstuk worden de kosten van bedrijfsbeëindiging tussen sectoren vergeleken. Vanwege de beoogde reductie van stikstofdepositie op Natura 2000-gebieden worden de kosten van beëindiging uitgedrukt per kg ammoniakemissievermindering.⁸ Hierbij is uitgegaan van uitgaande van 65% vergoeding van de forfaitaire stalwaarde plus 100% vergoeding van de productierechten (figuur 6.1).

Figuur 6.1 Berekende kosten van bedrijfsbeëindiging per kg ammoniakemissie in verschillende veesectoren

Bron: eigen berekening.

De cijfers geven een beeld van de berekende kosten om de ammoniakemissie te reduceren. Door de hoge ammoniakemissie van de pluimveebedrijven zijn de kosten per kg ammoniak relatief laag (€ 240 per kg ammoniak voor vleeskuikens en € 190 per kg ammoniak voor leghennen). In de varkenshouderij is de prijs voor vleesvarkens het laagst (€ 170 per kg ammoniak) en voor zeugen hoger met € 300 per kg ammoniak. Voor melkvee is de waarde hoog met € 680 per kg ammoniak. Bij melkvee is uitgegaan van bedrijf dat beweiding toepast met een traditionele stal. Voor een melkveebedrijf is alleen de ammoniakemissie uit stal en opslag in de berekeningen meegenomen. De emissie tijdens weidegang en bemesting is buiten beschouwing gelaten.

Bij de verschillende deelsectoren in de pluimveehouderij zijn er grote verschillen in vervangingswaarde per m² staloppervlakte en in ammoniakemissie per dierplaats. Hierdoor is er een grote spreiding in opkoopkosten per kg ammoniak. Bedrijven met leghennen in koloniehuisvesting (scharrel) hebben een hoge boekwaarde en een lage ammoniakemissie en daardoor zijn de opkoopkosten per kg ammoniak zeer hoog. Ook de vleeskuikens zijn relatief duur, in vergelijking met de subsectoren opfok leghennen, vleeskuikenouderdieren, opfok vleeskuikenouderdieren en vleeskalkoenen met een relatief lage waarde per kg ammoniakemissie. Dit komt door de hoge ammoniakemissie per dierplaats (bijlage 2).

⁸ Ammoniak is een stikstofverbinding; per kg ammoniak is er sprake van 14/17 kg stikstof. Vermindering van de ammoniakemissie is niet gelijk aan vermindering van de depositie. Per kg reductie van de ammoniakemissie kan dit, afhankelijk van de locatie, leiden tot een verschillende mate van reductie van de depositie.

Voor deze berekeningen is uitgegaan van een gangbaar bedrijf en stalwaarde volgens Van Asseldonk et al. (2021). Voor de ammoniakemissie is uitgegaan van de verwachte reductie van de emissie bij bedrijfsbeëindiging, uitgaande van de waarde van de emissieplafonds per dierplaats volgens het 'Besluit emissiearme huisvesting', dat gold vanaf 1 januari 2017 (Overheid.nl). Er is geen rekening gehouden met mogelijke verschillen tussen deze emissiewaarden en feitelijke emissies. Bijlage 2 geeft details over de wijze van berekening.

---

7 Conclusies

Een belangrijke overweging voor deelname aan een beëindigingsregeling door ondernemers in de onderzochte veehouderijsectoren is het gebrek aan toekomstperspectief. Onderliggende redenen hebben te maken met rentabiliteit, inkomen en schuldsituatie, benodigde investeringen die niet haalbaar zijn, met leeftijd van de ondernemer en gebrek aan een opvolger; het ontbreken van ontwikkelingsmogelijkheden op de locatie, en verder met regelgeving en de maatschappelijke acceptatie. De schuldsituatie na sanering, en de tijd om te beslissen en af te bouwen spelen verder een wezenlijke rol. Het afscheid nemen van het levenswerk speelt voor sommige ondernemers ook een rol van betekenis.

Voor melkveebedrijven is het moeilijk om in te schatten of de beoogde regeling, met 65% vergoeding van de forfaitaire stalwaarde plus 100% vergoeding van de productierechten, interessant is. De verschillen tussen ondernemers zijn groot. De kans is reëel dat melkveehouders in een specifieke situatie, bij voorbeeld iemand op gevorderde leeftijd zonder opvolger of een pachter met een laag inkomen en een relatief hoge schuldenlast aan de regeling mee willen doen. De waarde van de grond, voor zover deze in eigendom is, maakt de factor schuldsituatie minder dringend. Voor varkensbedrijven maakt het slechte toekomstperspectief een opkoopregeling mogelijk interessant voor een deel van de bedrijven. Voor pluimveebedrijven zal er naar verwachting weinig animo zijn om deel te nemen aan een beëindigingsregeling; goede inkomens en marktperspectief maken bestaande bedrijven aantrekkelijk als extra locatie voor andere pluimveebedrijven.

Een vergelijking van de kosten van bedrijfsbeëindiging per kg gereduceerde ammoniakemissie, op basis van 65% vergoeding van de forfaitaire stalwaarde van een doorsneebedrijf plus 100% vergoeding van de productierechten toont grote verschillen tussen sectoren. Door de hoge ammoniakemissie van pluimveebedrijven zijn de kosten per kg ammoniak relatief laag. Ook in de vleesvarkenshouderij zijn de kosten relatief laag. De kosten in de zeugenhouderij zijn duidelijk hoger dan in de genoemde andere sectoren. Voor melkveebedrijven echter zijn de kosten van stal en fosfaatrechten per kg ammoniakemissie zeer hoog. Bij aankoop van een bedrijf, waarbij alleen de emissie vanuit de stal en opslag verdwijnt zijn de kosten per kg ammoniak twee tot driemaal zo hoog als bij beëindiging van pluimvee- of varkensbedrijven. Binnen de pluimveehouderij zijn grote verschillen in kosten per kg gereduceerde ammoniakemissie.

Geconcludeerd wordt dat een vergoeding van 65% van de boekwaarde van stallen plus vergoeding van de waarde van de productierechten interessant zou kunnen zijn voor een deel van de bedrijven in de varkenshouderij en mogelijk voor een aantal bedrijven in de melkveehouderij. Omdat in de pluimveehouderij de regeling moet concurreren met de grote vraag en hoge prijzen voor bedrijven in de vrij markt, zal er waarschijnlijk weinig belangstelling zijn voor de regeling.

Een meer gedetailleerde analyse is nodig om te bepalen onder welke voorwaarden en vergoedingen in de verschillende sectoren ondernemers overwegen om deel te nemen aan een beëindigingsregeling. Het is ook verstandig om een aantal aspecten zoals overwegingen om te stoppen, voorwaarden in de regeling bij stakeholders uit de praktijk te toetsen.

Literatuur en websites

Agrimatie.

<https://www.agrimatie.nl/SectorResultaat.aspx?subpubID=2232&sectorID=2255&themaID=2272&indicatorID=2046> (varkens);

<https://www.agrimatie.nl/SectorResultaat.aspx?subpubID=2232&sectorID=2245&themaID=2272&indicatorID=2046> (melkvee);

<https://www.agrimatie.nl/SectorResultaat.aspx?subpubID=2232&sectorID=2249&themaID=2272&indicatorID=2046> (pluimvee)

<https://www.agrimatie.nl/SectorResultaat.aspx?subpubID=2232&sectorID=2255&themaID=2263&indicatorID=2103> (prijzen varkens en biggen)

Asseldonk, M. van, P. van Horne, G. Doornewaard en R. Hoste, 2021. Forfaitaire vervangingswaarde van veehouderijstallen in 2021. Wageningen Economic Research. Rapport 2021-019. Januari 2021, niet openbaar.

Beldman, A., J. Reijs, C. Daatselaar en G. Doornewaard, 2020. De Nederlandse melkveehouderij in 2030; Verkenning van mogelijke ontwikkelingen op basis van economische modellering. Wageningen, Wageningen Economic Research, Rapport 2020-090. <https://edepot.wur.nl/532156>.

Bergevoet, R., J. Jager, H. Luesink en M. van Asseldonk, niet gepubliceerd. Gerichtte opkoop veehouderijbedrijven in de nabijheid van Natura 2000 gebieden. Wageningen Economic Research, Notitie 2020-xxx.

CBS, 2021. Bedrijfsopvolging op landbouwbedrijven. <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2021/02/bedrijfsopvolging-op-landbouwbedrijven>.

Clerq, F. de, 2019. Saneringsregeling varkenshouderij. Rapportage van een kwalitatief onderzoek. Versie 1.0, 28-02-2019.

Hoste, R., M. van Galen, R. Jongeneel, A. González Martínez, C. Wattel; met medewerking van J. Pijnenburg en P. Bens (DLV Intensief Advies), 2018a. Prijsontwikkeling van varkensrechten. Wageningen Economic Research, Notitie 2018-112a.

Hoste, R., C. Wattel, L. Puister, A. Wisman, M. van Galen, R. Jongeneel, A. Gonzalez Martinez, A. Geerdink, H. Bosch (Wageningen Economic Research), P. Bens, J. Pijnenburg, G. Backus, J. de Groot en M. Hol (DLV Advies), 2018b. Economische analyses voor de Sanerings- en beëindigingsregeling. Wageningen Economic Research, Notitie 2018-112b. <https://edepot.wur.nl/474712>.

KWIN, 2020-2021. Kwantitatieve Informatie Veehouderij. Wageningen University & Research, Wageningen.

Tweede Kamer, vergaderjaar 2019–2020, 35 334, nr. 82) <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-35334-82.pdf> (24 april 2020)

Overheid.nl, 2015. Besluit emissiearme huisvesting. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0036748/2017-01-01>.

Silvis, H., R. van der Meer en M. Voskuilen, 2017. Pachtafhankelijke bedrijven in beeld. Wageningen Economic Research. Notitie 2018-028. <https://edepot.wur.nl/407721>.

Bijlage 1 Detailinformatie bedrijven per sector

Tabel B1.1 Enkele kenmerken, balanswaarden (€) en moderniteit (%) en spreiding hierin met N-emissie op melkveebedrijven, naar omvangklasse, in 2019

Kenmerk	<150	150-250	250-500	>500	gemiddeld
Structuur					
Oppervlakte cultuurgrond (ha)	19	30	50	95	57
Melkkoeien (stuks)	26	48	87	180	102
Weidegang 120/6 (%)	100	83	77	64	76
Aandeel koeien met weidegang (%)	100	88	84	61	74
Emissie bedrijf totaal (kg N)	783	1.313	2.548	5.182	2.941
Emissie stal en opslag (kg N)	332	633	1.190	2.513	1.399
Emissie beweiding en toediening (kg N)	451	680	1.358	2.714	1.553
Balanswaarden (€)					
Immateriële activa	191.700	341.300	621.300	1.269.700	722.200
Bedrijfsgebouwen	36.000	133.600	325.600	644.600	361.900
Grond in eigendom	1.082.600	1.170.200	1.965.800	3.983.900	2.318.400
Installaties	4.300	12.400	29.400	69.000	35.600
Inventaris	4.400	4.400	6.500	9.900	6.900
Lopende investeringen	0	600	800	2.900	1.300
Machines/werktuigen	27.800	68.300	109.900	218.700	127.100
Overige vaste materiële activa	4.900	15.200	23.000	60.000	30.500
Levende have	47.400	93.300	173.600	364.100	203.600
Totaal balanswaarde (bovenstaande)	1.399.100	1.839.300	3.255.900	6.622.800	3.807.500
Balanswaarde exclusief grond	316.500	669.100	1.290.100	2.638.900	1.489.100
Grondwaarde per hectare	56.800	61.000	59.600	58.500	59.200
Moderniteit (%)					
Moderniteit gebouwen en glasopstanden	15	28	35	41	36
Moderniteit installaties	19	25	31	38	34
Moderniteit inventaris	83	57	55	45	52
Moderniteit machines en werktuigen	18	27	28	30	28
Spreiding moderniteit en balanswaarden (%)					
P20 moderniteit gebouwen	11	14	22	31	21
P80 moderniteit gebouwen	23	36	45	47	45
P20 moderniteit werktuigen en installaties	12	15	20	22	19
P80 moderniteit werktuigen en installaties	21	31	38	40	37
P20 balanstotaal (€)	1.224.800	1.344.400	2.846.900	5.356.400	2.175.200
P80 balanstotaal (€)	1.887.300	3.008.100	4.641.100	8.990.400	5.813.600
Emissie per melkkoe					
Emissie bedrijf totaal (kg N)	31	27	29	29	29
Emissie stal en opslag (kg N)	13	13	14	14	14
Emissie beweiding en toediening (kg N)	18	14	16	15	15

Bron: Bedrijveninformatienet.

Tabel B1.2 Enkele kenmerken, balanswaarden (€) en moderniteit (%) en spreiding hierin, op varkensbedrijven, naar omvangklasse, in 2019

Kenmerk	<150	150-250	250-500	>500	gemiddeld
Structuur					
Oppervlakte cultuurgrond (ha)	4	4	10	17	10
Aantal fokzeugen (stuks)	14	105	235	714	325
Vleesvarkens (incl. van derden) (stuks)	418	946	1.521	3.746	1.927
Aantal omgerekende varkens (stuks)	449	1.176	2.038	5.316	2.642
Balanswaarden (€)					
Immateriële activa	29.200	76.300	130.000	369.500	179.100
Bedrijfsgebouwen	142.000	292.200	595.200	1.720.300	821.700
Grond in eigendom	431.200	415.800	643.300	1.250.600	761.700
Installaties	18.200	31.700	62.000	226.900	102.700
Inventaris	4.100	4.400	7.300	18.600	9.900
Lopende investeringen	300	1.800	11.900	3.000	4.600
Machines / werktuigen	12.500	26.800	25.000	57.300	33.400
Overige vaste materiële activa	6.700	18.500	9.900	35.400	19.300
Levende have	36.500	196.000	405.100	1.138.200	534.400
Totaal balanswaarde (bovenstaande)	680.700	1.063.500	1.889.700	4.819.800	2.466.800
Balanswaarde exclusief grond	249.500	647.700	1.246.400	3.569.200	1.705.100
Grondwaarde per hectare	61.000	62.600	59.700	66.400	63.700
Moderniteit (%)					
Moderniteit gebouwen en glasopstanden	26	29	31	40	36
Moderniteit installaties	24	29	28	34	32
Moderniteit inventaris	66	47	54	42	46
Moderniteit machines en werktuigen	21	28	29	29	28
Spreiding moderniteit en balanswaarden (%)					
P20 moderniteit gebouwen	11	13	23	29	21
P80 moderniteit gebouwen	32	45	44	52	46
P20 moderniteit werktuigen en installaties	14	16	19	21	16
P80 moderniteit werktuigen en installaties	29	41	40	45	41
P20 balanstotaal (€)	644.900	1.056.600	1.722.700	3.230.200	1.159.900
P80 balanstotaal (€)	1.472.100	1.776.400	2.705.400	7.689.000	4.212.900

Bron: Bedrijveninformatienet.

Tabel B1.3 Enkele kenmerken, balanswaarden (€) en moderniteit (%) en spreiding hierin, op pluimveebedrijven, naar omvangklasse, in 2019

Kenmerk	Leghennen			Vleeskuikens		
	klein	groot	gemiddeld	klein	groot	gemiddeld
Structuur						
Oppervlakte cultuurgrond (ha)	7	8	8	9	18	14
Aantal leghennen (stuks)	18.066	83.700	50.891	0	0	0
Aantal vleeskuikens (incl. van derden)	626	0	368	43.961	124.639	81.082
Balanswaarden (€)						
Immateriële activa	304.600	1.309.900	804.400	478.600	1.146.800	785.900
Bedrijfsgebouwen	367.400	1.810.000	1.083.000	483.700	1.216.400	819.600
Grond in eigendom	395.200	819.800	621.200	465.100	773.700	617.300
Installaties	33.400	212.600	118.100	71.800	429.500	236.700
Inventaris	13.600	203.600	106.100	11.800	8.500	10.100
Lopende investeringen	3.300	600	300	4.000	9.600	4.400
Machines / werktuigen	37.700	134.000	86.900	38.500	162.100	92.700
Overige vaste materiële activa	232.600	51.800	30.300	96.800	46.100	27.300
Levende have	54.300	335.500	194.000	55.100	100.800	77.200
Totaal balanswaarde (bovenstaande)	1.442.100	4.877.800	3.044.300	1.705.400	3.893.500	2.671.200
Balanswaarde exclusief grond	1.046.900	4.058.000	2.423.100	1.240.300	3.119.800	2.053.900
Grondwaarde per hectare	61.300	60.300	60.400	65.500	62.700	63.800
Moderniteit (%)						
Moderniteit gebouwen en glasopstanden	33	46	44	39	45	43
Moderniteit installaties	22	51	49	32	45	43
Moderniteit inventaris	47	84	80	77	67	80
Moderniteit machines en werktuigen	23	32	30	26	38	35
Spreiding moderniteit en balanswaarden (%)						
P20 moderniteit gebouwen	24	33	31	29	34	31
P80 moderniteit gebouwen	42	50	47	51	58	54
P20 moderniteit werktuigen en installaties	13	29	22	24	24	25
P80 moderniteit werktuigen en installaties	47	47	47	38	53	51
P20 balanstotaal (€)	741.400	3.582.900	1.457.500	734.700	3.235.600	1.580.300
P80 balanstotaal (€)	3.166.600	7.821.800	4.878.700	3.533.700	5.715.400	5.087.700

Bron: Bedrijveninformatienet. De grens tussen groot en klein bij leghennen is bij 41.500 dieren en bij vleeskuikens 82.000 dieren. Dit komt overeen met het gemiddelde van de gehele groep.

Bijlage 2 Toelichting sectorvergelijking van de beëindigingsvergoeding per kg ammoniak

In deze bijlage wordt eerst ingegaan op verschillen tussen veehouderijsectoren (melkvee-, varkens- en pluimveehouderij) en vervolgens op verschillen tussen deelsectoren binnen de pluimveehouderij.

Vergelijking veehouderijsectoren

De veehouderijsectoren melkvee, varkens en pluimvee zijn nogal verschillend in staloppervlakte per bedrijf, waarde van de stallen per m² en ammoniakemissie per bedrijf. In deze vergelijking zetten we de sectoren naast elkaar om uiteindelijk de waarde per kg ammoniakemissie te berekenen. Tabel B2.1 geeft de belangrijkste uitgangspunten en de resultaten.

Tabel B2.1 Berekeningswijze van de beëindigingsvergoeding per kg ammoniakemissie van enkele veesectoren

	Regel	Melkvee	Zeugen	Vlees- varkens	Leghennen (scharrel)	Vleeskuiken (regulier)
Dierplaatsen per bedrijf	1	100	600	4.348	40.000	90.000
Vervangingswaarde stal (€/m ²)	2	838	550	550	546	330
Oppervlakte stallen per bedrijf (m ²)	3	1.410	3.319	4.782	2.340	4.239
Forfaitaire stalwaarde (€ 1.000/bedrijf)	4	1.180	1.830	2.630	1.280	1.400
NH ₃ -emissie/dierplaats/jaar (kg)	5	13/4,4 1)	4,01	1,6	0,125	0,045
Totale NH ₃ -emissie per bedrijf (kg)	6	1.608	2.406	6.957	5.000	4050
Vergoeding 65% stalwaarde (€/kg NH ₃)	7	238	247	123	83	112
Waarde productierechten/bedrijf (€ 1.000)	8	716	133	360	555	518
Beëindigingsvergoeding per kg ammoniak (€/kg)	9	680	300	170	190	240

1) Voor melkvee is alleen de ammoniakemissie uit stal en mestopslag geteld: 13 kg per koe en 4,4 kg per stuks jongvee.

Vervangingswaarde

De uitgangspunten voor de typische bedrijfsomvang (regel 1) en het houderijsysteem zijn afgeleid van Van Asseldonk et al. (2021), evenals de vervangingswaarde per m² (2) en de oppervlakte per bedrijf (3). Hieruit is de vervangingswaarde van de stallen per bedrijf berekend (4). Zo is voor het melkveebedrijf uitgegaan van een bedrijf met 100 melkkoeien plus 70 stuks jongvee, in een traditionele stal, met weidegang. Voor vleeskuikens is uitgegaan van een regulier systeem en voor leghennen van een scharrelstelsel. De berekende forfaitaire vervangingswaarde van de stallen (regel 4) bedraagt € 1,2 mln. voor het melkveebedrijf; de waarde voor een bedrijf met vleeskuikens is € 1,4 mln., leghennen € 1,3 mln., vleesvarkens € 2,6 mln. en zeugen € 1,8 mln.

Ammoniakemissie

Voor elke sector is de ammoniakemissie in een typische huidige situatie bepaald. Hierbij is uitgegaan van de waarden genoemd in het Besluit Emissiearme Huisvesting (RAV-codes; Overheid.nl). Voor vleeskuiken, leghennen en vleesvarkens in de emissie respectievelijk 0,045, 0,125 en 1,6 kg per dierplaats. Voor zeugen is het gewogen gemiddelde genomen van de ammoniakemissie van kraamzeugen, drachtige zeugen en gespeende biggen (4,01 kg). De ammoniakemissie van melkvee bedraagt 13 kg en van jongvee 4,4 kg per dierplaats. Dit is de ammoniakemissie vanuit de stal plus de mestopslag. De ammoniakemissie van beweiding en aanwending van mest is hierbij niet meegenomen. De totale ammoniakemissie per bedrijf staat in regel 6.

Stalwaarde

Voor de bepaling van de stalwaarde is uitgegaan van 50% (gemiddelde boekwaarde) van de forfaitaire vervangingswaarde. Hiervan is 65% vergoeding verondersteld voor een eventuele beëindigingsregeling. Deze waarde is gedeeld door de hoeveelheid ammoniakemissie per bedrijf. Het resultaat staat in regel 7. Hieruit blijkt dat de waarde van de stallen per kg ammoniak relatief laag is voor de pluimveebedrijven en relatief hoog voor bedrijven met zeugen en bedrijven met melkvee.

Rechten

Vervolgens is de waarde van de dierrechten bepaald (zie regel 8). Hierbij zijn de pluimveerrechten gewaardeerd op € 15 per pluimveerecht, de varkensrechten op € 90 per varkensrecht (gewogen gemiddelde van € 115 in zuid en € 45 in oost/overig) en de fosfaatrechten op € 135 per kg.

Totale waarde per kg ammoniakemissie

De totale beëindigingsvergoeding (65% van de forfaitaire vervangingswaarde van de stallen plus de waarde van de rechten) wordt gedeeld door de totale ammoniakemissie per bedrijf. Regel 9 geeft de uitkomst. Hieruit blijkt dat de waarde van de rechten de verhouding tussen de sectoren verandert. De berekende beëindigingsvergoeding bij pluimvee (€ 190 per kg NH₃ bij leghennen, € 240 bij vleeskuikens) ligt hierdoor hoger dan die bij vleesvarkens (€ 170). De waarde per kg ammoniakemissie is het hoogst voor een zeugenbedrijf (€ 300 per kg), maar vooral voor een melkveebedrijf (€ 680 per kg).

Vergelijking pluimveedeelsectoren

De deelsectoren binnen de pluimveehouderij zijn nogal verschillend in staloppervlakte per bedrijf, waarde van de stallen per m² en ammoniakemissie per bedrijf. In deze vergelijking zetten we de sectoren naast elkaar om uiteindelijk de waarde per kg ammoniakemissie te berekenen. De hoofdsectoren in de pluimveehouderij zijn vleeskuikens (640 bedrijven) en leghennen (790 bedrijven). De andere deelsectoren zijn kleiner van omvang: opfok leghennen (140 bedrijven), vleeskuikenouderdieren (170 bedrijven), opfok vleeskuikenouderdieren (60 bedrijven) en vleeskalkoenen (30 bedrijven). Tabel B2.2 geeft de belangrijkste uitgangspunten en de resultaten.

Tabel B2.2 Berekeningswijze van de beëindigingsvergoeding per kg ammoniakemissie van enkele subsectoren in de pluimveehouderij

	Regel	Leg- hennen (scharrel)	Vlees- kuiken (regulier)	Opfok leghennen	Vlees- kuiken- ouder- dieren	Opfok vkod 1)	Vleeskal- koenen
Dierplaatsen per bedrijf	1	40.000	90.000	60.000	23.000	35.000	20.000
Vervangingswaarde stal (€/m ²)	2	546	330	525	361	325	320
Oppervlakte stallen per bedrijf (m ²)	3	2.340	4.239	2.124	3.120	3.160	5.300
Forfaitaire stalwaarde (€ 1.000/bedrijf)	4	1.280	1.400	1.120	1.130	1.030	1.700
NH ₃ -emissie/dierplaats/jaar (kg)	5	0,125	0,045	0,11	0,435	0,183	0,494
Totale NH ₃ -emissie per bedrijf (kg)	6	5.000	4.050	6.600	10.005	6.405	9.880
Vergoeding 65% stalwaarde (€/kg NH ₃)	7	83	112	55	37	52	56
Waarde productierechten/bedrijf (€ 1.000)	8	555	518	324	460	236	427
Beëindigingsvergoeding per kg ammoniak (€/kg)	9	190	240	100	80	90	100

1) vkod = vleeskuikenouderdieren.

Vervangingswaarde

De uitgangspunten voor de typische bedrijfsomvang (regel 1) en het houderijsysteem zijn afgeleid van Van Asseldonk et al. (2021), evenals de vervangingswaarde per m² (2) en de oppervlakte per bedrijf (3). Hieruit is de vervangingswaarde van de stallen per bedrijf berekend (4). Voor vleeskuikens is uitgegaan van een regulier systeem en voor leghennen van een scharrelstelsel. De berekende

---

forfaitaire vervangingswaarde van de stallen (regel 4) bedraagt € 1,3 mln. voor het leghennenbedrijf en € 1,4 mln. voor het vleeskuikenbedrijf. De overige sectoren hebben een waarde van circa € 1 mln. en de vleeskalkoenen een waarde van € 1,7 mln. per bedrijf.

Ammoniakemissie

Voor elke sector is de ammoniakemissie in een typische huidige situatie bepaald. Hierbij is uitgegaan van de waarden genoemd in het Besluit Emissiearme Huisvesting (RAV-codes; Overheid.nl). Voor leghennen en vleeskuikens is de emissie respectievelijk 0,125 en 0,045 kg per dierplaats. Van de overige deelsectoren hebben vleeskuikenouderdieren (0,435) en vleeskalkoenen (0,494) een hoge ammoniakemissie per dierplaats.

Stalwaarde

Voor de bepaling van de stalwaarde is uitgegaan van 50% (gemiddelde boekwaarde) van de forfaitaire vervangingswaarde. Hiervan is 65% vergoeding verondersteld voor een eventuele beëindigingsregeling. Deze waarde is gedeeld door de hoeveelheid ammoniakemissie per bedrijf. Het resultaat staat in regel 7. Hieruit blijkt dat de waarde van de stallen per kg ammoniak relatief hoog is bij vleeskuikens en leghennen en een relatief lage waarde in de overige deelsectoren.

Rechten

Vervolgens is de waarde van de dierrechten bepaald (zie regel 8). Hierbij zijn de pluimveerrechten gewaardeerd op € 15 per pluimveerecht. Elke sector kent een eigen omrekenfactor per pluimvee-eenheid.

Totale waarde per kg ammoniakemissie

De totale beëindigingsvergoeding (65% van de forfaitaire vervangingswaarde van de stallen plus de waarde van de rechten) wordt gedeeld door de totale ammoniakemissie per bedrijf. Regel 9 geeft de uitkomst. Hieruit blijkt dat de pluimveerrechten de beëindigingsvergoeding fors hoger maken. De waarde per kg ammoniakemissie is het hoogst voor vleeskuikens (€ 240/kg ammoniak) en leghennen (€ 190/kg). Voor alle overige deelsectoren is de waarde per kg ammoniakemissie duidelijk lager, in de orde van € 80-100/kg ammoniak.

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T 070 335 83 30
E communications.ssg@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

Wageningen Economic Research
RAPPORT
2021-046

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.800 medewerkers (6.000 fte) en 12.900 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T 070 335 83 30
E communications.ssg@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

Rapport 2021-046
ISBN 978-94-6395-833-2

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.800 medewerkers (6.000 fte) en 12.900 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

